Dan C. Mihăilescu
editor

Cărţile

care ne-au făcut oameni

Un pariu nevinovat
pentru adolescenţii
mai mult sau mai puţin... miopi

Frumoasă carte a ieşit, zău aşa!

Am recitit-o acum ca să-i scriu prefaţa şi, brusc, m-am simţit ca-n faţa sobei din copilărie, căreia îi deschideam cu sfială uşiţa, lăsându-mă minute în şir pradă dansului halucinant al flăcărilor. Obrajii se înroşeau, buzele se uscau, pleoapele se moleşeau, geamătul lemnelor hipnotiza auzul, scânteile, sărind feeric din jar, fermecau privirea. Ce serafică pădure de minuni se ascunde în sintagma „la gura sobei"!

Cum să nu regăseşti cu tainică plăcere confortul copilăriei şi seducătoarele reverii petrecute printre basme şi poveşti aventuroase, cu Ispirescu, Andersen, Grimm şi Ion Creangă, într-o parte, cu Jules Veme şi Dumas, în cealaltă!?

Şi când te gândeşti că totul a pornit dintr-o toană, o joacă, un capriciu subtil garnisit cu câteva plăcinte savuroase şi un pahar de vin roşu, în urmă cu câteva luni, când le-am povestit lui Gabriel Liiceanu şi Andrei Pleşu istoria cu pricina. Prea multă lume îmi ceruse, de-a lungul ultimilor ani, liste cu cărţi fundamentale, de la părinţi şi bunici până la tinerii participanţi la proiectul „Mind the Book“, cu care m-am întâlnit la Cărtureşti, ca şi cu liceenii din Sibiu, Călăraşi, Râmnicu Vâlcea, Focşani, Timişoara, Bacău şi Cluj, cu care mi-a fost dat să mă întâlnesc în ultimii ani! Ei mi-au topit scepticismul şi mizantropia prin efervescenţa lor culturală, prin foamea de autenticitate şi nevoia stringentă de modele, de energii formative.

O dorinţă anume revenea de peste tot (doar trăim într-o lume a topurilor): daţi-ne o listă de titluri fundamentale! Cărţile care v-au format pe dvs., sau pe care le consideraţi exemplare, vitale în coacerea unei adolescenţe care-şi construieşte inteligenţa, demnitatea, statura morală!

Când am auzit că şi Liiceanu, şi Pleşu trecuseră prin atari încercări de tandră presiune interogativă, am pariat numaidecât ca, din octombrie până la Crăciun, să adunăm o sumă de personalităţi împrejurul acestei idei.

Am înşirat la iuţeală vreo douăzeci şi ceva de nume (nu au răspuns toţi, din varii motive), fiecare reprezentând o categorie, un tip, un eşantion de segment profesional şi impact public, după care le-am expediat următoarea scrisoare:

Doamnelor şi domnilor,

Dragi prieteni,

Vă scriu, cu sinceră plăcere - şi cu îngăduinţa conducerii Editurii Humanitas - pentru a vă invita să colaboraţi la alcătuirea unei cărţi frumoase, nobile şi folositoare.

De peste zece ani, de când sunt „Omul care aduce cartea“ la ProTV, am fost întrebat, în repetate rânduri şi în cele mai variate contexte, „care sunt cărţile de căpătâi ale unui om adevărat“, ba chiar somat să dau zece, douăzeci de titluri de lecturi formatoare.

Mai ales părinţii şi bunicii trepidau la posibilitatea de a consulta un astfel de top sui generis. *Dacă ar fi să extrag numitorul comun al atâtor rugăminţi pe cât de înduioşătoare, pe atât de onorant-anga- jante, acesta ar fi mesajul unei doamne din Alexandria: „Fiul meu are 14 ani, e un băiat bun, dar cam zburdalnic. îl bat la cap să citească şi-mi zice că n-are chef. De hatârul meu, ar accepta să citească la vară şase, şapte cărţi, aşa că vă rog să mi le recomandaţi dvs. Cărţi fundamentale. Ce autori, ce titluri v-au făcut pe dvs., la vârsta lui, să alegeţi calea lecturii?“*

Bine, am răspuns, dar eu nu pot să-i livrez pur şi simplu unui adolescent autorii şi titlurile care mi-au amprentat mie definitiv firea şi destinul. Dacă însă

îmi veţi spune ce temperament, ce înclinaţii, ce opţiuni îl definesc pe fiul dvs. (e sportiv, superficial, ludic, histrionic, sau melancolic, introvertit, disforic? ce colecţionează, ce fel de prieteni are, ce muzică ascultă, ce complexe are? etc.), atunci, desigur, o să pot plia pe natura acestora o sumă de recomandări bibliografice cât mai atractive şi mai eficiente ca energie sufleteşte plăsmuitoare.

Am dat, astfel, câteva liste cu titluri dintre cele mai variate, de la clasica inseriere de Jules Verne-Karl May-R.L. Stevenson-Jack London, până la Dosto- ievski-Thomas Mann-Hesse-Jiinger-Yourcenar, trecând prin sufism-budism-isichasm, dar şi prin Baude- laire-Lautreamont-Nerval-Rimbaud-Dylan Thomas, prin marile nume de manual de la Shake- speare, Dante şi Cervantes la Balzac, Dickens, Flaubert şi Tolstoi, ori trimiţând direct la Salinger, Kerouac şi Ian McEwan, totul, repet, în funcţie de presupusele aşteptări ale tânărului în cauză.

Nu demult, povestind întâmplător istoriile de mai sus-apropo de calofobia, misofilia şi calibanismul jemanfişist ce caracterizează mare parte din publicul teenager *de azi — împreună cu Andrei Pleşu şi Gabriel Liiceanu, am avut plăcuta surpriză să văd că amândoi au avut parte de experienţe identice, chestionaţi fiind şi ei, cu diverse ocazii, despre „marile lecturi ale adolescenţei*

Ei bine, cu această ocazie s-a copt ideea acestui volum.

Ce-ar fi, ne-am zis, să adunăm zece, douăzeci de personalităţi culturale din România de azi - fiecare fiind, în domeniul său, o energie behefic-iradiantă, de mult recunoscută public - care să-şi mărturisească revelaţiile citirii fermecător-terapeutice?

Fie propunând zece autori, sau zece titluri beton *ale topului personal, fie alegând o tematică, o epocă, un stil, un cumul de referinţe livreşti cu secvenţe picturale şi muzicale, într-o libertate deplină, aşadar.*

în fond, poţi descoperi cu frenezie Cugetările *lui Pascal paralel cu* Fraţii Karamazov *şi simultan cu şocul Bach-Grunewald, să zicem. Ori să-ţi fi descoperit substanţa morală la şcoala romantismului timpuriu. Sau să te fi înrobit problematica barocului în multiplele înţelesuri acordate termenului de istoricii şi filozofii culturii.*

Mă rog, ţin să subliniez libertatea totală de care domniile voastre se pot bucura neîngrădit în ceea ce priveşte colaborarea la cartea de faţă. Puteţi scrie zece rânduri, cu zece titluri, după cum puteţi scrie zece pagini confesive despre anii adolescenţei, dar din care să rezulte, oricum, o suită de recomandări precise. Puteţi alege şi comenta opera unui singur autor, după cum puteţi înşira cincizeci de cărţi. Ş.a.m.d.

Esenţial este ca făptura fiecăruia să-şi transpună sincer (şi... pedagogic) in pagini rostul *închegat la căldura lecturii, a artei, a spiritului.*

Volumul se va intitula Cărţile care ne-au făcut oameni.

Visul nostru ar fi să facem acest dar tinerilor în preajma Crăciunului 2010, ceea ce presupune predarea intervenţiilor până cel târziu la 08 noiembrie.

Şi, cum este vorba de un dar... neprecupeţit, colaborarea se va face pro bono, *ceea ce, nădăjduim, nu va constitui un impediment serios.*

Am fi onoraţi şi bucuroşi să faceţi parte din sumar.
Dorindu-vă tot binele, Editura Humanitas,
Pt. conf. Dan C. Mihăilescu

Vezi bine că 8 noiembrie s-a făcut 8 decembrie, dar asta n-are-a face. Destul că volumaşul s-a copt bine şi că poate isca un noian de comentarii, benigne şi

maligne deopotrivă.

Dintru început, selecţia autorilor îmi va naşte cel puţin două mii de duşmani în breasla literară (Uniunea Scriitorilor cred că are aproape trei mii de membri: cum să nu se considere aproape fiecare demn să figureze într-un astfel de sumar?!). Presimt ca pe o tradiţională fatalitate întrebările de genul: „de ce nu şi Eugen Simion, Alexandru George, Eugen Negriei sau Mircea Martin lângă Nicolae Manolescu?" „De ce nu şi Breban, Ileana Mălăncioiu, Buzura, Ada- meşteanu sau Agopian lângă Ana Blandiana?"

Tot aşa, alţii se vor întreba - tot pe bună dreptate - de ce nu şi Valeria Seciu, Radu Beligan ori Marcel Iureş alături de Victor Rebengiuc şi Irina Petrescu? De ce nu Sorin Ilfoveanu lângă Ştefan Câlţia? De ce nu Lucian Pintilie, Silviu Purcărete, Alexandru Dabija, David Esrig sau Tompa Gabor împreună cu Mihai Măniuţiu? De ce nu şi Mugur Isărescu alături de Valeriu Stoica, Radu Cosaşu împreună cu Ion Vianu? Ş.a.m.d.

Adevărat, unii dintre aceştia au fost contactaţi iniţial, însă şi-au declinat participarea, ori au acceptat, dar au amânat indefinit predarea răspunsului.

Oricum ar fi, nimic nu cred că ne împiedică să reeditäm peste un an cartea, dar cu, să zicem, cincizeci de semnatari. Tot ce am vrut deocamdată a fost o simplă şi sinceră *deschidere.* O minimă depliere de personalităţi dintre cele mai diferite ca temperament, specializare şi forme de manifestare publică.

Altcineva ar putea, la fel de legitim, să se întrebe de ce lipsesc atâţia alţi formatori de opinie, de la C.T. Popescu şi Mihaela Rădulescu la Cristian Tabără şi Eugenia Vodă, de la Cristian Ţopescu, Cătălin Tolontan sau Ion Cristoiu la Alina Mungiu, Florin Iaru, Mircea Mihăieş...

Bun.

Acuma, citiţi domniile voastre cartea şi întoarceţi pe toate feţele răspunsurile.

Nu se oferă ele ca o pradă minunată celor mai diverse aşteptări?

Cine se aştepta să vadă 8 nume din 19 (Andrei Pleşu, Nicolae Manolescu, Lucian Boia, Livius Ciocârlie, H.-R. Patapievici, Andrei Comea, Valeriu Stoica şi Dan C. Mihăilescu) citind şi citând cu voluptate *Insula misterioasă?* Maaaare mister, de (psih)ana- lizat intens pe viitor.

Ca şi revenirea *Muşchetarilor* la Neagu Djuvara, Ioana Pârvulescu şi Lucian Boia.

Dacă la Mircea Cărtărescu hipnoza alegoriei este ceva cum nu se poate mai firesc, ponderea lui I.L. Cara-

giale la Irina Petrescu şi Andrei Pleşu, ca şi prezenţa prozei argheziene la Mihai Măniuţiu *(Cimitirul Buna-Vestire),* sau portanţa lui Melville cu *Moby Dick* la Ion Vianu, ca să nu mai zic de ataşanta (pentru mine) citare a *Legendelor Olimpului* (Alexandru Mitru) la Andrei Cornea - sunt tot atâtea provocări pitoreşti, prilejuri incitante de reflecţie.

Hai să lăsăm ranchiuna la o parte şi să uităm, pentru câteva clipe de sărbătoare, sumarul pe care l-aţi fi întocmit fiecare dintre dvs.

îmi îngădui să cred că, în funcţie de simpatia pentru unul sau altul dintre autorii cuprinşi în sfera nostalgică a evocărilor de faţă, cititorii-părinţi (şi mai ales bunici) îşi vor îndemna fiii şi nepoţii cu mai multă hotărâre şi seninătate către un titlu sau altul, odată ce ele, titlurile, i-au *făcut oameni* pe... şi pe... sau pe...

în dezumanizarea generală, în decerebrarea şi decreştinarea care ne desfigurează, credeţi-mă că aşa ceva înseamnă foarte mult.

3 decembrie 2010 Dan C. Mihăilescu

Ana Blandiana este una dintre cele mai importante figuri ale liricii româneşti contemporane. A publicat volume de poezie, proză şi eseuri (printre care *Persoana întâi plural, Călcâiul vulnerabil, întâmplări din grădina mea, Oraşe de silabe, Cele patru anotimpuri, Arhitectura valurilor, Sertarul cu aplauze, Refluxul sensurilor, Oraşul topit şi alte povestiri fantastice, Patria mea A4).* Opera sa a fost răsplătită cu importante premii literare încă din primii ani şi a apărut în traducere în numeroase limbi, la edituri de prestigiu. Atitudinea ostilă regimului comunist i-a fost sancţionată cu interdicţii de publicare; după 1989 a devenit una dintre vocile cele mai limpezi ale societăţii civile româneşti.

ANA BLANDIANA ***Fratele mai mic al lecturii***
(fragmente despre scris şi citit)

CÂND MĂ GÂNDESC LA PAPIRUSURILE DISTRUSE ALE templului din Memphis şi la cele două sute de mii de volume nimicite ale bibliotecii din Pergam; când mă gândesc la acea jumătate de milion de manuscrise ale bibliotecii din Cartagina, dispărute atunci când oraşul lui Hannibal a fost şters de pe faţa pământului; când mă gândesc la arderea marii biblioteci din Alexandria; când mă gândesc la acel an 213 î.e.n., când suveranul din Qin a ars toate cărţile, pentru că din cărţi îşi scoteau argumentele cei ce i se împotriveau, încât înălţătoarele învăţături ale lui Lao Tzi şi echilibratele învăţături ale lui Confucius, şi toată incredibila ştiinţă a mileniilor anterioare abia dacă au mai putut fi adunate din legendă şi din amintirile bătrânilor; când mă gândesc la cele trei sute de mii de volume arse de Leo Isaurianul în Constantino- polul secolului al optulea; când mă gândesc la pergamentele rase de călugării care aveau nevoie de spaţii de scris pentru multiplicarea dogmelor ce fuseseră suferinţe şi iubiri; când mă gândesc la gândurile aşternute şi neaşternute spulberate de autodafeuri şi la rugurile, mai tinere încă, trimiţându-şi fumul şi spaima până la noi, încăpăţânarea mea de a scrie şi perseverenţa mea în faţa paginii albe, stăruinţa de a-mi transforma clipele în litere şi zilele în fraze şi îndărătnicia de a pune în locul anilor scurşi şi-al vârstelor consumate mormane de hârtie atât de greu înnegrită, dar atât de uşor inflamabilă mi se par înduioşătoare şi mai absurde încă decât încercarea de a opri anotimpurile să se urmeze sau râurile să curgă. Şi totuşi - acel totuşi răsărit mereu în pofida celei mai formale logici şi continuând să existe împotriva tuturor argumentelor în stare să demonstreze strălucitor că existenţa sa nu are nici un rost -, şi totuşi scriu, cu toate că hârtia se aprinde şi cerneala se şterge, aşa cum femeile nasc, cu toate că ştiu că fiii lor vor muri cândva. Sau poate tocmai de aceea? Căci dincolo de distrugerea bibliotecilor din Memphis şi din Pergam, din Cartagina şi din Alexandria, din Qin şi din Constantinopol a mai rămas totuşi ceva de pe urma atâtor şi atâtor împărăţii, mai ştim totuşi ceva despre ele, pentru că printre incendii şi războaie, printre măceluri şi cutremure, cei ce scriau au continuat totuşi, fără încetare - şi împotriva tuturor argumentelor - să scrie...

...Şi cei ce citeau au continuat, totuşi, - fără încetare şi împotriva tuturor argumentelor - să citească. Iar faptul că numărul cititorilor a crescut exponenţial de-a lungul ultimelor cinci secole este cel mai important dintre mecanismele care au făcut posibilă nu numai evoluţia culturii şi civilizaţiei, ci şi a democraţiei. De altfel, numai ce poate fi citit există cu adevărat. Ţin minte că am avut această revelaţie acută între ruinele cruciate ale cetăţii Mistra din Peloponez, ciudat de străine. în timp ce mileniile homerice ne sunt familiare şi le ştim pe de rost intrigile şi legendele, în timp ce ştim perfect cu cine l-a înşelat Elena pe Menelaos şi Clitemnestra pe Aga- memnon, bănuim abia, întrevedem abia, intr-un joc tainic şi greu descifrabil de umbre umede topindu-se una într-alta, ciudata lume a cruciaţilor, mai apropiaţi cu milenii, strălucitoarea lume bizantină, pe care o moştenim totuşi în atât de mare măsură, o umanitate căreia nu i-au lipsit decât scriitorii pentru a exista cu adevărat. Palatele de la Mistra dovedesc zguduitor că piatra nu egalează cuvântul în perenitate, că - ciudat! - pergamentul este mai rezistent decât mortarul şi stânca. în orice caz, la Mistra, moartea a profitat ingenioasă de absenţa lui Homer.

Fixarea în cuvinte este singura formă de perpetuare a frumuseţilor contemplate, singura formă de conservare a emoţiei trăite. Pentru că, m-am întrebat de atâtea ori, „unde se duce, unde dispare ceea ce am văzut când nu însemn ceea ce am văzut?" A răspunde: în uitare" este prea eliptic şi prea

complicat pentru mine. Dar ce e uitarea, ce e această substanţă sau această lipsă de substanţă care înghite tot ce nu e adăpostit în cuvinte, ce este această plantă sau acest animal de teama căruia timpul unei călătorii se smulge privirii şi se lasă zdrenţuit de scris? Ce este această prăpastie deasupra căreia verbul *a trăi* se lasă suspendat de verbul *a scrie*?

Unde se duce ce nu e scris, trăit fiind? Dar ceea ce nu e nici trăit?

Am început să scriu de foarte devreme, practic de când am început să citesc, şi toţi cei din jurul meu au privit faptul ca pe ceva îmbucurător, dar firesc, ca şi cum ar fi fost fericiţi că şi-au luat o grijă, că s-a lămurit mai din timp ceva ce oricum trebuia să se stabilească în cele din urmă. Tot ce-a urmat a părut că vine de la sine, pe un drum în care surprizele nu puteau ţine decât de viteza înaintării. Din când în când, părinţii intrau în alertă din cauza timpului exagerat petrecut printre cărţi şi se simţeau obligaţi să intervină temperându-mi pasiunea de care erau de fapt mândri: îmi amintesc cum, îmbolnăvin- du-mă de scarlatină, doctorul a fost rugat să-mi spună că boala este o urmare a excesului de lectură, încât ani de zile cititul şi scrisul au rămas pentru mine înconjurate de o anume vinovăţie (care le făcea şi mai plăcute) şi de ameninţarea de a mă îmbolnăvi din nou. în general însă, eram lăsată absolut liberă să citesc cât vreau şi ce vreau, şi copilăria mea s-a desfăşurat în cadrul paradisiac al unui lung şir de încăperi uriaşe în care erau depozitate dealuri de cărţi aparţinând bibliotecilor dezafectate ale episcopiilor din Oradea.

Locuiam în Oradea într-o casă cu parter înalt, în care din cele nouă-zece camere, înşirate de-a lungul unei curţi cu tei bătrâni, noi ocupam trei la un capăt al clădirii. Celelalte erau închise şi părăsite într-un fel misterios, care nu putea să nu mă atragă. Cred că aveam vreo 13-14 ani când am aflat că încăperile ferecate conţineau cărţi interzise din biblioteca fostei episcopii greco-catolice. Am reuşit să clintesc o balama înfiptă în lemnul vechi al uşii şi am intrat cu sentimentul, împărţit între mândrie şi spaimă, al aventurii. Ceea ce am descoperit atunci — ca şi urmările descoperirii — avea să-mi marcheze devenirea. N-o să uit niciodată uluirea primului moment, când, reuşind să întredeschid uşa, m-am trezit nu într-o încăpere, ci în faţa unui munte. Un munte de cărţi care se înălţa până aproape de tavan, vărsate unele peste altele, neaşezate măcar în stive. Am devenit intelectual încercând să epuizez acel munte. îmi amintesc că prima carte pe care am ridicat-o de jos a fost volumul despre domniile fanariote, cred că al şaptelea, din *Istoria românilor* de A.D. Xenopol. Am început s-o citesc chiar acolo, stând în picioare, ca pe un roman captivant, şi mi-am petrecut anii următori căutând în fascinantul haos al încăperilor secrete celelalte unsprezece volume pe care le-am citit în ordinea întâmplătoare a găsirii. Aşa am descoperit şi am învăţat istoria românilor, intr-un încântător suspans, ca pe o mare aventură, ca pe un noroc în stare să mă apere de istoria lui Roller, care mi se preda la şcoală.

Şcoala, cu şirurile ei derizorii de note bune, nu a fost decât o anexă a interminabilelor delicii ale lecturii, înspăimântată numai că ar putea să-şi epuizeze vreodată obiectul pasiunii.

Vorbesc mereu despre citit pentru că scrisul s-a legat întotdeauna de el, pentru că nu a fost - atunci, la începuturile lui, mai ales - decât un frate mai mic al lecturii. Şi, chiar dacă a depăşit-o în importanţă cu timpul, cititul nu a încetat până azi să fie pentru mine cel mai important concurent al scrisului: un concurent care are, în plus, imensa calitate de a fi fericit.

Căci, dacă în faţa cărţilor mele sufletul mi se strânge de cele mai multe ori de presimţiri şi sentimente prea complicate pentru a semăna bucuriei, celelalte

cărţi, milioanele, miliardele de celelalte cărţi ale lumii, mă umplu la simpla lor atingere de cea mai neumbrită fericire. înainte de a le citi, înainte de a le bănui măcar înţelesul, îmi vine să le mângâi şi să le miros, îmi vine să le vorbesc şi nu mă pot împiedica să mă gândesc la ele ca la nişte persoane a căror cunoştinţă poate fi un noroc sau o calamitate, dar nu poate fi niciodată indiferentă. Există cărţi care mă intimidează şi cărţi pe care le dispreţuiesc, cărţi pe care din prima clipă mi le simt apropiate şi cărţi pe care simt nevoia să le ţin la distanţă, cărţi blânde şi cărţi violente, cărţi pe care aş vrea să le protejez şi cărţi lângă care mă simt protejată şi în siguranţă. Mai mult, pentru că nu sunt în stare să nu le consider fiinţe, le judec aşa cum judec fiinţele. Nu-mi plac cărţile prea elegante, nu mă farmecă simandicoasele ediţii de lux, nu-mi plac volumele care ţin la înfăţişare mai mult decât la sufletul lor. Ba trebuie să mărturisesc că, printr-o ciudăţenie, cărţile foarte frumoase îmi trezesc o inexplicabilă şi, ştiu, nedreaptă suspiciune, în timp ce cărţile urâţele mă înduioşează şi mă determină să le acord atuuri, uneori fără acoperire.

Tot acest animism poate să pară absurd, toată această subiectivitate poate să pară exagerată, dar cum aş putea să încetez a mă gândi.la cărţi ca la nişte fiinţe vii când eu însămi nu-mi doresc altceva, în timp, decât să devin nimic mai mult, dar nimic mai puţin decât o carte?

Cum aş putea să-mi imaginez că această fericire ar putea să înceteze să existe vreodată, că generaţiilor viitoare de adolescenţi ar putea să le fie interzisă? Cum aş putea să cred că de acum înainte tinerii vor refuza să mai urce în cel mai rapid dintre vehiculele care l-au îndepărtat pe om de animalitate? Suportul material al textului poate să se schimbe, dar ce legătură poate să aibă asta cu dorinţa de a citi? Aşa cum au trecut de la tăbliţele de lut la papirus, şi de la papirus la tăbliţele de ceară, şi de la tăbliţele de ceară la pergament şi de la pergament la hârtie, cititorii vor trece, nu mă îndoiesc, de la hârtie la e-book, fără să piardă bucuria lecturii. în ceea ce mă priveşte, nu mi-am dorit niciodată - ca scriitor - decât să reprezint pentru cititorii mei ceea ce au reprezentat scriitorii pe care i-am citit eu însămi pentru mine.

Am crescut, m-am format şi trăiesc într-un univers în care cărţile au fost întotdeauna mult mai importante decât fenomenele naturii. Este destul să mă gândesc cât din ceea ce ştiu se datorează cărţilor şi cât experienţei mele nemijlocite; câte dintre bucuriile mele vin dintre cărţi şi câte dintre frunze; câte dintre nenorocirile mele se datoresc fantasmelor şi câte gesturilor, faptelor; câţi dintre prietenii mei sunt personaje şi câţi sunt oameni în carne şi oase, ca să înţeleg că în viaţa mea verbul *a citi* a fost mult mai important decât verbul *a trăi,* atât de important, încât - folosind un foarte mic artificiu poetic - mărturisesc că n-aş putea să mă imaginez trăind fără a citi, dar nu mi-ar fi deloc greu să mă închipui citind şi după moarte. înaintez printr-o lume încropită de cărţi, prin oraşe pavate cu volume şi odăi tencuite cu tomuri; sunt închisă între ziduri construite din incunabule, mă închin în catedrale înălţate din palimpseste şi în temple sprijinite pe papirusuri; rătăcesc prin păduri cu frunze de file, pe mări cu valuri de hârtie; lupt în arene rotunjite din opuri, sub un cer cusut din pergamente, pe un nisip măcinat din cuvinte; iubesc în infolii şi sufăr în manuscrise; un univers de biblioteci fără sfârşit m-a născut şi mă cuprinde în sine, şi mie îmi rămâne doar dreptul de a citi încă un cuvânt, încă un rând, încă o pagină, încă o operă, încă un raft, încă un perete...

Ce poate fi norocul în această lume nu născută, ci scrisă, ce poate fi fericirea decât tot o carte, o carte altfel decât celelalte, o capodoperă?

Am ales greu, şovăitor şi într-o ordine aleatorie zece cărţi fără nici o legătură între ele, dar care, la o vârstă sau alta, m-au determinat şi mi-au modelat definiţia.
Platon, *Dialogurile* Sfântul Pavel, *Epistolele* Eminescu, *Poezii* Rilke, *Poeme*

Dostoievski, *Idiotul*
Blaga, *Poezii*
Emily Dickinson, *Poezii*
Camil Petrescu, *Teatru*
Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*
Michel de Ghelderode, *Povestiri crepusculare*

Lucian Boia este profesor la Facultatea de Istorie a Universităţii din Bucureşti. Opera sa, întinsă şi variată, cuprinde numeroase titluri apărute în România şi în Franţa, precum şi traduceri în engleză, germană şi în alte limbi. Preocupat îndeosebi de istoria ideilor şi a imaginarului, s-a remarcat atât prin lucrări teoretice (*Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr şi ficţiune, Pentru o istorie a imaginarului),* cât şi prin investigarea consecventă a unei largi game de mitologii (de la viaţa extraterestră şi sfârşitul lumii până la comunism, naţionalism şi democraţie). Lucrarea sa *Istorie şi mit în conştiinţa românească* a stârnit senzaţie şi a rămas de atunci un punct de reper în redefinirea istoriei naţionale.
LUCIAN BOIA

De la mușchetari la Maiorescu și Hasdeu

O ÎNŞIRUIRE A CĂRŢILOR MELE FAVORITE DIN ANII copilăriei şi adolescenţei se cade să înceapă, cronologic, cu *Cei trei muşchetari,* marele roman al prieteniei (după cum *Contele de Monte-Cristo,* care de asemenea m-a pasionat, este marele roman al răzbunării).

Cam în aceeaşi vreme, citeam şi reciteam *Insula misterioasă* a lui Jules Verne, povestea unui mic grup de naufragiaţi care reuşesc să recreeze pe o insulă pustie întreaga civilizaţie modernă. Alt roman preferat dintre scrierile aceluiaşi autor au fost *Copiii căpitanului Grant.* Datoria faţă de Jules Verne mi-am plătit-o câteva decenii mai târziu când, cu prilejul comemorării unui secol de la moartea sa (în 2005), i-am consacrat o monografie.

Pe când aveam 15-16 ani, locul întâi l-au ocupat *Mizerabilii* lui Victor Hugo, care m-au pasionat atât prin povestirea propriu-zisă, cât şi, mai cu seamă, prin fascinantele digresiuni (bătălia de la Waterloo, canalele subterane ale Parisului...).

Să nu-i uit pe *Tom Sawyer* şi pe *Huckleberry Finn.* M-a atras grozav umorul lui Mark Twain şi, pornind

de aici, am rămas cu plăcerea de a citi nu neapărat literatură umoristică (un gen adesea facil), ci mai curând literatură, să-i spunem, serioasă, dar înviorată de o tentă de umor (cum sunt, mai recent, romanele lui David Lodge).

Pe la 17-18 ani m-am îndrăgostit de *Poeziile* lui Eminescu (poate chiar mai mult de muzica decât de fondul lor). De atâtea ori le-am citit şi le-am recitat, încât le ştiu şi acum, în bună măsură, pe dinafară (şi mi le mai spun câteodată).

Şi tot cam atunci am descoperit personalităţile antitetice ale lui Maiorescu si Hasdeu. *Criticele* celui dintâi, îmbinare de logică limpede şi ironie rece, le-am citit de nenumărate ori. La Hasdeu m-a captivat inepuizabila fantezie, cu deosebire în eseul despre *Basarabi* (ficţiune pură sub aparenţele unei istorii autentice) şi în *Istoria critică a românilor.* M-au marcat laolaltă rigoarea unuia şi libertatea fără frâu a celuilalt.

Mircea Cărtărescu este conferenţiar universitar la Facultatea de Litere din Bucureşti, poet, prozator, critic literar şi publicist. A debutat cu volume de versuri care îl aşază în primele rânduri ale generaţiei opt- zeciste. După *Levantul, o* epopee în care personajul principal este poezia română de la începuturi până în zilele noastre, s-a dedicat aproape exclusiv prozei. Povestirilor din *Nostalgia* le-au urmat un prim roman *(Travesti)* şi apoi trilogia *Orbitor,* privită de critică drept un reper al prozei româneşti contemporane. Trei volume de publicistică întregesc chipul scriitorului cu cel al unui observator lucid al cotidianului românesc. Prin numeroasele traduceri din opera sa, a devenit unul dintre cei mai cunoscuţi şi premiaţi scriitori români peste hotare.

MIRCEA CĂRTĂRESCU ***Edificiul lecturii***

DE FAPT, PE MINE NU M-AU FORMAT CĂRŢILE, CI lectura. Există o lume a lecturii, în absenţa căreia cărţile nu înseamnă nimic. Mai întâi a fost, pentru mine, plăcerea cititului, apoi obiceiul cititului, în fine, monomania cititului. Dar toate acestea sunt trepte inferioare ale actului de a citi. Abia când cititul a devenit pentru mine adicţie am început să pătrund filozofia sa, care este lectura. In lumea lecturii nu mai citeşti cărţi, ci trăieşti sub enorma lor boltă, construită din cărţi, dar depăşindu-le, aşa cum o catedrală e mai mult decât pietrele din care e făcută. Depăşind cititul către lectură, se poate spune că faci pasul de la zidar la arhitect.

Citind genuin, cum o fac copiii, adolescenţii şi majoritatea adulţilor, eşti asemenea unui turist care, fără nici un ghid, intră într-o biserică barocă. Admiră - sau i se pare că admiră - ici un detaliu de sculptură în porfir, colo o broderie în lemn aurit. Un sfânt militar în armură sclipitoare şi cu un steag atârnat de lance. O Madonă înlăcrimată. Nişte *entrelacs* dăltuite în lemn de nuc pe lambriurile din naos. O boltă uriaşă, pictată cu o alegorie obscură. Dar în absenţa unei vieţi deja în cultură, în lipsa unei simbolistici primare legate de creştinism, a unor cunoştinţe de istorie, arhitectură, inginerie chiar, nu vei putea avea niciodată apercepţia ansamblului religios şi artistic al acelei biserici, care e o monadă, şi nu o aglomerare de obiecte. Paradoxul este că, pentru a ajunge în cultură, pentru a o vedea din interior, trebuie deja să fi fost acolo.

Acest lucru nu trebuie să descurajeze. Pasul de la citit la lectură nu este greu, deşi e saltul peste o imensă prăpastie. Dar într-o zi îl faci, sau mai degrabă îţi dai seama că l-ai făcut deja, fără să ştii nici când, nici cum, aşa cum o femeie însărcinată nu participă, conştient, la formarea fătului în pântec.

Mai întâi e cititul. Copiii se nasc cu nenumărate obiecte în casă. Unele cântă, pe ecranul altora se văd imagini, pe altele le folosesc la masă, altele seamănă cu nişte copii, doar că sunt încremenite. între sutele de astfel de obiecte sunt şi unele, rânduite în rafturi, care nu par să folosească la nimic. Se desfoliază la nesfârşit, iar pe filele lor sunt desene şi semne mărunte. Părinţii privesc şirurile de semne şi îţi spun o poveste. Când creşti, înveţi cu oarecare greutate să descifrezi semnele. E greu până înţelegi că scrisul e umbra sunetelor vorbirii pe pagină. Când citim, ne aflăm într-o lume de umbre: părăsim realitatea şi intrăm în lumea din interiorul craniului nostru. Copilul citeşte ca să-şi modeleze naraţiunile proprii, ca nişte statui viu colorate sub osul boltit al ţestei.

Mai târziu citim ca să ne-mbogăţim cunoştinţele despre lume, ca să ne odihnim după lungile ore de serviciu, ca să ne satisfacem viciul aventurii, voyeurismul social sau erotic, ca să nu ne plictisim în metrou. Fiecare dintre noi, chiar dacă a depăşit falia dintre citit şi lectură, continuă să citească şi la acest mod genuin.

Dar vine clipa când, după tone de cărţi înfulecate cu o poftă pantagruelică, ai revelaţia că nu mai citeşti la-ntâmplare. E clipa când cititul ţi se interiorizează, devine una cu mintea şi cu trupul tău şi când, treptat, cărţile se reînalţă, se reaşază şi capătă-ntre ele vaste goluri, până ce grămada devine edificiu. Căci, dacă cititul e arta plinului, a materialelor brute de construcţie, lectura trăieşte din goluri: volume, bolţi, spaţii vide arcuite deasupra podelei, între pereţii susţinuţi de contraforţi uriaşi. O vioară plină nu poate scoate sunete şi într-o catedrală plină n-ai putea pătrunde. La fel, toate cărţile lumii, reordonate şi ierarhizate de sistemul lecturii, formează-ntre ele o uriaşă cutie de rezonanţă. Trebuie să te situezi în interiorul ei ca să auzi muzica fantastică a lumii cărţii.

Treptat, începi să-ţi dai seama că nu mai citeşti la întâmplare. Deodată, ceva

în carnea delicată a unei cărţi te-a frapat. Ce-ai găsit acolo începe să te urmărească, asemeni amintirii unei foste iubite sau umbrei unui vis de peste noapte. Prima dată înţelegi că nu în carte, ci în tine s-a întâmplat ceva straniu. Ca să retrăieşti ce-ai trăit atunci, acel *deja-vu* care este semnul adevăratei înţelegeri, reciteşti cartea, apoi citeşti tot ce găseşti de autorul ei. Treptat, ajungi la scriitori înrudiţi spiritual cu primul. Nu mai citeşti cărţi, ci grupuri de cărţi, apoi grupuri de grupuri de cărţi, ca şi când, citind, ai ridica în interiorul minţii tale edificiul lecturii înseşi. între cărţi diferite înveţi să arunci punţi şi arcuri şi, când construcţia e gata, deja ea este chiar craniul tău, pe faţa interioară a căruia, cu litere minuscule ca ale celor ce scriu Biblia pe un timbru, este transcrisă toată literatura. Abia când nu mai citeşti cărţi, ci citeşti

însăşi lectura, îţi dai seama că lectura eşti tu însuţi şi că n-ai aflat nimic dintr-o carte care să nu fi fost în tine de la bun început.

Prin urmare, pentru mine Dostoievski, Gongora, Rabelais, Swift, Joyce, Kafka şi toţi ceilalţi scriitori care-au fost şi vor mai fi sunt nenumăratele personaje ale frescei alegorice întinse pe toţi pereţii interiori ai edificiului lecturii, şi pe care n-o poţi contempla decât fiind înăuntru, în centrul ei, şi citind aşa cum trăieşti.

Ştefan Câlţia este unul dintre cei mai cunoscuţi pictori români contemporani. A absolvit Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu“ din Bucureşti, ca şef de promoţie, la clasa maestrului Comeliu Baba. De aproape două decenii este profesor la Universitatea de Artă din Bucureşti, secţia Pictură. A fost prezent în numeroase expoziţii din Europa şi Statele Unite, iar lucrările sale figurează în colecţii publice sau private, atât în România, cât şi în străinătate. în opera lui, misterul suprarealist se îmbină cu hieratismul iconografiei bizantine şi imageria fantastică, grotescă, în descendenţa lui Hieronymus Bosch.

ŞTEFAN CÂLŢIA ***Scrisul ca o cale***

GRĂDINILE CASELOR DE PE STRADA MEA DĂDEAU în lunca Oltului. După colţ, cam la nouă case, erau abatorul oraşului şi COMCAR-ul, în poarta căruia, ani de-a rândul, când mergeam spre şcoală, mă amestecam printre bivolii, vacile şi porcii aduşi „cotă" de ţăranii îngrămădiţi în marginea drumului, pe care, înşirate, cu boturile pătrăţoase, zeci de camioane Molotov, cu cutiile mari de lemn căptuşite cu tablă, aşteptau la rând să încarce came pentru armata de la poligonul Cincu. Un şofer rus cu ochii de tătar mi-a dat o revistă *Ogoniok,* pe copertă cu trei ursuleţi.

Lumina s-a tras repede peste deal şi seara unei zile de la sfârşitul lui noiembrie cădea udă şi rece.

— Mamă, lângă teiul din faţa porţii stă o bătrână cu o bivoliţă!

Când a intrat în casă, din broboada bătrânei s-au răspândit boabe mărunte de zăpadă.

— Păi bine, mătuşă, voiai să stai toată noaptea afară?

— Ce era să fac? Am ajuns târziu şi era închis la cote, e carnea pe care trebuie să o dăm două familii,
am cumpărat-o şi până acasă e aproape o zi de mers, iar bivoliţa e bătrână şi obosită.

Lângă soba de teracotă, în mirosul de ceai de tei, bătrâna citea *Istoria Bisericii Ortodoxe* a lui Andrei baron de Şaguna, dreptcredinciosul episcop al Bisericii Ortodoxe Răsăritene din Ardeal, tipărită la Sibiu în 1860, în litere chirilice.

— Frumoasă carte, doamnă! Nu am mai citit pe litere vechi de mult, spuse bătrâna.

De jos, de pe străjacul pe care am dormit, am văzut-o pe bătrână cum a coborât din patul nostru şi cu grijă a aşezat cartea la locul ei în raft. în iarna acelui an am încropit un alfabetar chirilic-latin şi aşa am aflat că în acea istorie a Ardealului era şi satul părinţilor mei; făceam parte dintr-o familie şi un sat aşezate într-o carte!

De la poartă până în casă era de mers; îl văd pe tata, în lodenul decolorat la umeri, cu mâna îndoită tandru la piept, cu o carte din colecţia „Biblioteca pentru toţi". Esenin. *Poezii.* Mama îl dojenea:

— Măi Aurele, iar ai dat banii pe cărţi!

Dar ea era prima care le citea şi când primii fulgi au umblat pe la fereastră în anul acela am auzit-o rostind „Ei, voi, sănii, sănii".

Tata ne tot povestea că, dacă am putea pune ceva bani deoparte ca să cumpărăm un măgar şi dintr-o bicicletă veche să facem un cărucior în care să ne punem bagajele, am putea umbla să ne vedem bună parte din ţară; măgarul ar mânca de pe marginea drumului, iar noi am dormi în fân. L-am crezut bogat pe Calistrat Hogaş, a avut bani să-şi cumpere o iapă. Pe mine m-a învăţat să hoinăresc. Vorba mamei: „Toată ziua baţi coclaurile, mai stai şi tu locului şi mai pune mâna pe o carte!" Dealuri, sate, păduri au fost răsfoite vale cu vale. Citeam ierbu-
rile caligrafiate în violetul apusului, şi luceafărul echilibra palid cerul pe care culorile curgeau în nesfârşite acuarele. Până am găsit *Flora şi fauna României* a lui Simionescu. Citită şi iar citită. Fiecare gâză, fiecare buruiană îşi avea locul în această carte, iar ceasul pierdut în nisipul cald de pe marginea râului, privind un şarpe ce înghiţea o broască, era timpul când lumea se rânduia în mine.

Bunica Eudochia rostea totul blând, cu vorbe bine alcătuite. Ascultam cum

cuvintele curg limpezi şi frumoase. Bătrâna, cu mersul greu, păzea oalele de pe plită şi, când clocotul îi dădea răgaz, se răsucea spre masa unde era cartea şi citea. A citit toată viaţa aceeaşi carte. Aveam mai bine de 40 de ani când mi-am dat seama că bunica mea cu patru clase vorbea atât de frumos pentru că toată viaţa ei a citit *Psalmii.*

Stăm pe pasarela de tablă de deasupra curţii interioare a internatului liceului din Timişoara, ce desena cu umbra ei scurgerea timpului peste elevii şcolii de arte. Eram rânduit să păstrez ordinea. Povesteam prietenului meu şi-mi revenea în minte lada de muniţii din podul casei părinteşti, în care erau aşezate cărţile interzise: Eminescu, Vasile Militam, *Ziarul ştiinţelor şi călătoriilor,* revista *Trup şi suflet,* cărţi peste cărţi; gustul amar al degetului care răsfoia cartea al cărei titlu şi autor nu îl mai ştiu. Acolo m-am întâlnit cu Comenius, Pestalozzi, Rousseau. Povesteam nu fără un oarecare orgobu despre Comenius. Raţiunea şi blândeţea înscrise în modelul lui Dumnezeu.

Profesorul de pictură a venit după-amiază şi cartea în jurul căreia ne-am aşezat conspirativ strălucea ca un blid frumos smălţuit. Răsfoiam pentru prima dată un album Cezanne, colecţia Skira. *Hârtia* frumos tăiată a cărţii aşeza înaintea ochilor pofticioşi

imagine după imagine. La plecare, uşor jenat, ne-a spus:

— Ar fi bine să nu povestiţi că v-am arătat această carte!

După un an terminam liceul.

Serile când părinţii ne citeau din Biblie erau vremurile când călătoream plutind peste cărări, ţarini fără Aici şi Dincolo! *Tinereţe fără bătrâneţe şi viaţă fără de moarte* e o lectură târzie.

— Dragul mamei, când săruţi Sfânta Evanghelie aşezată în biserică pentru a te închina, nu te mai pleci apoi la icoane, în Cartea aceasta e tot şi pentru toţi.

Din gândul ascuns că nu am umblat îndeajuns în ascunzişurile pline de trăiri şi lumină ale literelor, acum fac cărţi plăcute la răsfoit, desenând ierburi şi vietăţi, desenând scrisuri ca o cale.

Livius Ciocârlie este critic literar, eseist, memorialist şi prozator. Şi-a luat doctoratul în filologie cu o teză ce avea să devină volumul *Negru şi alb. De la simbolul romantic la textul modern.* Pentru *Realism şi devenire poetică în literatura franceză* ia Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor. Eseist remarcabil, pasionat de literatura universală (domeniu căruia îi consacră cariera universitară), publică, pe lângă o serie de volume de critică şi teorie literară, şi două „romane autoreflexive", *Un Burgtheater provincial* şi *Clopotul scufundat.* După 1990 îşi descoperă adevărata chemare în jurnal, în fragmentele de memorii (*Viaţa în paranteză, Trei într-o galeră, De la Sancho Panza la Cavalerul Tristei Figuri, Cu dinţii de lână).* Temele predilecte ale scriiturii sale sunt bătrâneţea, ratarea, autoironia, „fleacul", în general marginalitatea.

LIVIUS CIOCÂRLIE

Nici prea-prea, nici foarte-foarte

TIMIŞOARA INTERBELICĂ N-A FOST UN LOC PROPICE pentru formarea culturală şi, îndeosebi, literară a unui tânăr român. Românii au devenit numeroşi la Timişoara abia după 1918, iar primii lor intelectuali au fost avocaţi, ulterior - când s-a înfiinţat Politehnica - ingineri, mai târziu şi medici, nu oameni de cultură umanistă, cu excepţia câtorva profesori de liceu. Cultura, literatura nu făceau ecou şi aşa se explică faptul că stabilirea - e drept, efemeră - a lui Camil Petrescu şi a lui G. Călinescu în oraş n-a însemnat mai nimic. Scriitorii locului erau provinciali. A urmat războiul, apoi perioada realismului socialist, încât lucrurile nu s-au schimbat decât către sfârşitul anilor şaizeci, după ce se înfiinţase Universitatea şi când au apărut la Timişoara profesori de talia unor G.I. Tohăneanu, Ştefan Munteanu, Eugen Todoran, ca şi viitori mari scriitori, Sorin Titel şi Şerban Foarţă, sau Cornel Ungureanu, viitor critic important.

Aşa fiind, în anii copilăriei şi adolescenţei mele numai hazardul îţi putea da acces la marea cultură, în cazul meu, hazardul a fost generos într-un chip în primă instanţă neaşteptat. Tatăl meu, din prima generaţie venită de la sat şi finanţist, cum se spune astăzi, cu studii economice la Academia Comercială din Cluj, a deprins, n-aş şti să spun în ce fel, gustul pentru lectură. L-a încurajat şi la băieţii lui. Iar acum ajung la nume şi titluri pe care le regăsesc adesea în evocările congenerilor mei. Eram abonat şi eu la *Universul copiilor,* revista lui N. Batzaria, am citit şi eu *Ţuş-Ţuş, romanul unui măgăruş* şi, desigur, *Fram, ursul polar.* Trecând anii, ajungând la prima adolescenţă, am poposit şi eu în curtea lui Karl May. în a lui Jules Verne, mai puţin. Fire caza- nieră, nu-mi plăcea să fiu plimbat pe toate oceanele, în optzeci de zile sau mai mult. O excepţie, totuşi, şi încă una marcantă: *Insula misterioasă.* în romanul acesta, eul meu placentar a intuit ceea ce abia ulterior am putut să-mi explic - şi am fost tare mândru când Roland Barthes avea să confirme intuiţia -, anume o metaforă a dedesubturilor obscure din individ. A, da, a mai fost şi *Doi ani de vacanţă.* Doi ani de vacanţă, pentru o loază ca mine, ce vis! Cât despre Karl May, propunându-mi o lecţie de teorie literară, acesta mi-a produs în realitate o mare dezamăgire. Fusesem convins că Old Shatterhand era pseudonimul în *Far West* al scriitorului. Când am aflat că avusesem de-a face cu un soi de *spaghetti western* în versiune tedescă şi că romancierul nu trecuse peste ocean, în loc să înţeleg că cel care spune *eu* într-o ficţiune nu este neapărat autorul, m-am simţit înşelat. N-am mai vrut să aud de el. M-am consolat cu o carte a lui Kipling, *Stalky şi tovarăşii,* despre năzbâtiile unui grup de elevi într-un colegiu englez, având rândul ăsta prudenţa să nu cercetez ca să aflu dacă unul dintre cei trei nedespărţiţi era cu adevărat tânărul Kipling, cum îmi plăcea să cred.

Se adăugau şi români, de exemplu nu tocmai recomandabilul Mihail Drumeş, cu *Elevul Dima dintr-a şaptea,* sau însiropatul Ionel Teodoreanu, cu al său *La Medeleni.* Ce am mai putut să plâng murind Olguţa, deşi am luat cunoştinţă de asta într-o minunată zi de vacanţă silită când, datorită febrei (zic bine „datorită", şi nu „din cauza"), scăpasem de şcoală. Desigur, am citit şi eu romanele ce se găseau în toate casele şi a căror traducere era semnată Jul Giurgea: Cronin, Maugham, Lloyd Douglas, Florence Barclay şi, să nu-mi scape, cele poliţiste din colecţia de „cinşpe lei". Alături de *Gazeta sporturilor,* apoi *Sportul popular,* bineînţeles. Şi răsfoiam tot timpul exemplarele colecţiei din anii 1937-1938 ai unei reviste ilustrate cu titlu ingrat, *Buletinul săptămânii,* cu articole de bun nivel. O mai am şi acum. Citeam şi poezie: *Nunta Zamfirei, Lordul John* (Prinzând de veste / cine şi de unde este..."), *Luceafărul.*

Şi au venit anii decisivi. Cincisprezece, şaisprezece, şaptesprezece. Atunci se şlefuieşte, sau se obturează definitiv, iremediabil, o lentilă prin care se întrevede spiritul. Spiritul artei, al culturii... Din păcate, nu şi spiritul religios. Acesta se cultivă mai devreme, nu prin lecturi, ci prin ambianţa din casă. Eu, cu excepţia - se vede că insuficientă - a lecturii cu voce tare de către tata a poeziei lui Eminescu *Rugăciune* („Din neguri te arată, / Lumină dulce clară, / O, maică prea curată / Şi pururea fecioară, / Mărie!"), n-am avut parte. Aşa se face că spiritualitatea mea a rămas să fie una negativă, făcută din confuzie, inconsistenţă, vid; n-a urcat spre ordine, armonie, absolut. în schimb, cu spiritul artei, al literaturii, am avut mai mult noroc. Noroc, în prima lui parte, tot negativ: elev la liceul de elită Constantin Diaconovici Loga, unde cultura nu conta decât pentru întregirea mediei, m-am pomenit că nu mai înţeleg matematica. Deloc, deloc. Am fost expediat la destul de efemerul Liceu Clasic. Aici am dat peste o preocupare culturală autentică, deşi oarecum diletantă, dar faţă de Loga cerul de pământ. Se dădeau concerte, se organizau expoziţii, se puneau în scenă piese (clasice, nu la ordinea zilei, cu toate că intrasem în anii cincizeci), se ţineau conferinţe, toate de către elevi. Numai din clasa mea au pornit un compozitor şi muzicolog, un dirijor, un pictor şi un, cu voia dumneavoastră, scriitor. Toţi de bun nivel. înfiinţasem de capul nostru o „academie", cu lecţii de istoria artei, a muzicii, a literaturii*„universale", a „filozofiei". Ne reuneam duminica după-amiază şi, fiecare la disciplina lui, „predam". Profesoara de limbi clasice, văzând că nu ne îndemnăm cu aoristul, cu ablativul absolut, a deviat orele de elină şi latină spre cultură. Iar în privinţa literaturii române, chiar că am avut noroc. Eşuase la Timişoara Agrip- pina Foreanu, o elevă a lui Ibrăileanu, posesoarea unei biblioteci la scara Banatului românesc imensă. Aducea la ore ediţii princeps din autorii vechi. A reuşit să obţină ce s-a pierdut azi. Se tot spune că elevii nu citesc. Nu asta e grav. Nici atunci nu citeau de bună voie mulţi. A ştiut să cultive respectul pentru cultură. Elevii care nu citeau ştiau că au ceva de pierdut. Astăzi, prea adesea, ţi se râde în nas. Şi e păcat, cu atât mai mult cu cât - cum mi-a dovedit întâmplarea de a fi pus în situaţia să citesc zeci de jurnale scrise de elevi din toată ţara - adolescenţii au o libertate de gândire cum noi nici nu visam.

Complementar românei, la franceză ni se ţinea un curs de istoria literaturii, cu comentarii de texte din marii autori. M-aş suspecta de falsă memorie dacă n-aş evoca şi astăzi cu doctorul Sarafoleanu, devenit somitate medicală bucureşteană, ziua nefastă când la întrebarea despre autorul piesei *Bărbierul din Sevilla* i-am şoptit... Chateaubriand. „Stai jos. 2“ (se dădeau note de la 1 la 5). Spun că m-aş suspecta pentru că la Loga, şi în mai toate liceele din ţară, nu s-ar mai fi putut întâmpla. Pe atunci, Eminescu era autorul poemului *împărat şi proletar* şi al poeziilor *Viaţa* şi *Criticilor mei,* Creangă înfierase şcoala burghezo-moşierească în episodul cu Smărăndiţa şi calul bălan, un contemporan important al lor era Ion Păun-Pincio şi tot aşa. între războaie, se remarcase Alexandru Sahia, după aceea Sadoveanu va scrie *Mitrea Cocor,* marele poet va fi A. Toma şi se vor ridica tineri de nădejde: Dan Deşliu, Nina Cassian, Maria Banuş, Petru Dumitriu, autorul nuvelei *Vânătoare de lupi,* cu temă eradicarea ţării de luptătorii anticomunişti... Baudelaire, Rimbaud, Proust, Bacovia, Blaga nu vor exista nici la facultate. Arghezi, da. Arghezi tocmai inspirase eseul critic *Poezia putrefacţiei sau putrefacţia poeziei.* Asta, ca să spun cât de mult noroc am avut la Clasic. Deşi exista, cum există mai pretutindeni, un revers. Riscând să trec drept elitist, voi afirma că nu se va obţine niciodată ca toţi adolescenţii să citească marile

texte de plăcere şi cu profit pentru formarea personalităţii lor. Siliţi, vor deveni adversari împătimiţi a tot ce se citeşte în şcoală. Pe de altă parte, cine a trecut printr-un liceu ar trebui să ştie ce s-a întâmplat esenţial în câteva domenii, între care cultura umanistă, în ţara lui şi, cât se poate, în lume. De aceea, aş despărţi factorul estetic de factorul cultural. M-aş limita la a preda despre sensurile activităţii unui scriitor, ca participant la un curent sau la mişcarea de idei, iar litera operelor aş lăsa-o, fără „Stai jos. 2", pe seama unor cercuri care să-i cuprindă pe cei atraşi spre lectură de profesor. Dar ce profesori ar trebui să avem! De obicei, ideile luminoase sunt utopice. Asta e!

Revin la experienţa proprie. Punând la un loc îndrumarea doamnei Foreanu şi biblioteca tatălui meu, începeam să fac pasul nu numai către literatura bună, ci şi către ce mi se potrivea. Inclusiv ce mă depăşea. Aveam în casă *Istoria* lui Călinescu. Citind-o şi răscitind-o, am dobândit conştiinţa limitei mele. De înţeles, înţelegeam, însă mi-am dat seama că intelectualitatea frazei lui Călinescu n-o voi atinge. Nici Maiorescu, nici Lovinescu nu-mi dădeau acest sentiment. Mă întorc la ce mi se potrivea. Treceam de la *Luceafărul* la poezia somnolenţei şi regresiunii, eminesciană şi bacoviană, la poezia „cântăreţilor bolnavi", o carte a lui Ion Pillat mă introducea în Rilke, parcă şi în Holderlin, în Yeats, îmi satis- făceam gustul pentru comic cu *Suflete moarte,* cu „momente" şi „schiţe", preocuparea pentru conştiinţa vinovată cu *Crimă şi pedeapsă,* cu piesele lui Ibsen, săltăm dinspre *Zodia cancerului* spre *Creanga de aur,* în care mă cucerea însă poezia decadenţei, ca mai târziu în *Ghepardul,* nu sensul esoteric. Cu filozofia stăteam rău. Nu-mi deschisese ochii nimeni. Orbecăiam. Găseam în bibliotecă Ivan Ducici, *Comoara împăratului Radovan,* urcam până la *Spaţiul mioritic,* dădeam peste aforisme ale lui Schopenhauer, ale lui La Rochefoucauld. Abia în anii de facultate, la Bucureşti, dar tot pe căi private, aveam să-mi dau seama că, potrivit cu incapacitatea mea de a înţelege matematica, nu voi fi apt pentru linia Aristotel, Descartes, Kant, Husserl, voi înota cu greu prin Platon, Hegel, Heidegger şi mă voi regăsi în Sfântul
Augustin, Epictet, Montaigne, Pascal, Kierkegaard, Nietzsche. Primele două grupuri m-au învăţat să disting între neînţelegere şi neînţelegere. Altfel spus, între neînţelegerea fără rest, fără rostul de a insista, şi neînţelegerea fertilă, care se va rezolva în înţelegere mai târziu. Mai fac o distincţie, între Montaigne pe de o parte şi Pascal sau Nietzsche pe de alta. Montaigne e clădit pentru mine. Găsesc la el şi scepticismul, şi feminitatea, şi un soi de rezervă, de ţinere la distanţă, şi firescul, dezvăluirea de sine fără strategii de apărare, dar şi conştiinţa morală: a face faţă onorabil în situaţii pe care ai prefera să le eviţi, a nu avea două măsuri - una pentru tine, alta pentru ceilalţi, a nu tot spune că ai de gând să faci un lucru fără ca, de fapt, să-l faci. Cu Pascal şi Nietzsche am realizat deschiderea, până şi entuziastă, către diferenţă. Lipsit de elan metafizic, redus la valorile negative, cum ziceam, ştiu totuşi să mă las impresionat de fierbinţeala mistică a spiritului pascalian, după cum şi să apreciez forţa cu care este configurat în *Pensees* omul lipsit de credinţă. Valoarea supremă, dacă nu singură, a lui Nietzsche, viaţa în exclusivitatea ei, viaţa lipsită de iluzii, însufleţită de voinţa de putere, îmi este străină. Mă feresc de ea. Asta nu mă împiedică să fiu sensibil la intensitatea gândirii lui Nietzsche.

Pe Cioran, care mi s-ar fi potrivit, nu l-am descoperit decât parţial în perioada de formare. De altfel, cel care mi s-ar fi potrivit abia începuse să se manifeste la

Paris, iar lectura cărţilor lui de acolo te arunca în temniţă, cum s-a întâmplat cu grupul Noica. L-am cunoscut pe Cioran scriitorul român - şi nu m-a convins. După ce am citit *Schimbarea la faţă a României,* i-am scris unui prieten, coleg de facultate: e prea gălăgios. Cred şi astăzi că în opera lui românească Cioran nu e un mare scriitor. E liric, se exprimă nemijlocit, mult prea sonor pentru gustul meu. Mare scriitor a devenit, cred, abia când s-a supus rigorilor limbii franceze şi a creat o operă pe muchie de cuţit, o operă indecidabilă, în care gravitatea şi ironia îşi dispută în permanenţă primul loc, operă de scriitor cu materie primă ideatică, nu de filozof. Acest al doilea Cioran i-a lipsit în perioada de formare scepticismului meu nativ, lăsându-mă ca în propriile mele prime încercări să mă îmbăiez tocmai în ce numi plăcea la el, în pateticul cutremurat de decibeli. Trezindu-mă cu vremea, am aruncat tot ce mâzgălisem atunci.

In aceeaşi ultimă perioadă de formare l-am citit, deşi, cum spuneam, lipsea din cursul de literatură al secţiei al cărei student eram, pe Marcel Proust. Aflu că e greu de citit, că taie firul în patru, că frazele lui nu se mai termină. Eu l-am dovedit de-a lungul vremii de vreo şase ori, atent când la universul uman cu aparenţă de *belle epoque* - care l-a aruncat într-un con de umbră după ce epoca s-a întunecat dinspre Berlin, greşindu-se, cum avea să explice Gombrowicz, căci acel univers era crâncen, pe potriva acelui secol sălbatic -, când la discontinuitatea personajului, contrastând cu unitatea ireală a celui din romanul realist, când la construcţia ansamblului, poetică, adică bazată, ca la Baudelaire şi, mai ales, Mallarme, pe reflexe reciproce între părţi, când la concepţia despre literatură, evoluând dinspre neînţelegerea adolescentului care asistă la un spectacol de teatru - folosul neînţelegerii, la care m-am referit - spre revelaţia finală a naratorului îmbătrânit. Tot atunci am citit mai întâi nuvelele lui Thomas Mann, apoi în versiune franceză *Muntele vrăjit,* cam sărind la prima

lectură - fascinat de Claudia Chauchat - disputele dintre Naphta şi Settembrini, dar lăsându-mă învăluit de ftizie, boală protectoare, regăsită tot atunci în *Concert din muzică de Bach* şi abia mai târziu la Blecher.

Mă opresc aici. Ce ar fi de zis? Un portofoliu edificator pentru un cititor oarecare, unul prea împrăştiat şi prea lacunar pentru un lucrător în domeniu. Ulterior, adus de viaţă să fiu „specialist", m-am străduit să dau coerenţă cunoştinţelor mele de literatură franceză, dar startul fusese pierdut. După perioada Foreanu, n-am mai avut antrenor. Unul de tip păltinişan. E adevărat că Virgil Bogdan, distins profesor de filozofie, unchi al prietenului meu cel mai bun, din familia Ion Bogdan, Bogdan-Duică, Catul Bogdan, încercase să remedieze situaţia în sectorul lui, ba şi Tudor Vianu, din amiciţie pentru acelaşi Virgil, ne poftise acasă, pe Andrei Mureşanu, dar noi, ajunşi în piaţa atunci a Confederaţiei, deci- sesem că „ce treabă are el să-şi piardă vremea cu noi?“, iar pe Virgil îl ocoleam strategic. Preferam să hoinărim, să discutăm şi să facem câte toate, pasionaţi şi de cărţi, la modul nostru împrăştiat. Privind toată chestiunea din unghiul accentului principal al vieţii mele, acela căzut pe o literatură care, în lipsa unor calităţi notabile, îmi exploatează harnic neajunsurile - nu-mi pare rău.

Andrei Cornea este licenţiat în istoria şi teoria artei şi în filologie clasică, disciplină în care îşi obţine doctoratul; este profesor la Universitatea din Bucureşti. Aria sa de preocupări cuprinde istoria şi teoria artei, istoria filozofiei, teoria culturii, istoria mentalităţilor. A publicat numeroase volume în toate aceste domenii: *De la portulan la vederea turistică, Primitivii picturii româneşti modeme, Forme artistice şi mentalităţi culturale în epoca romano-bizantină, Scriere şi oralitate în cultura antică, Penumbra, Platon. Filozofie şi cenzură, Maşina de fabricat fantasme, Turnirul khazar, Cuvintelnic fără frontiere, De la Şcoala din Atena la Şcoala de la Păltiniş, Când Socrate nu are dreptate, Noul, o veche poveste, Poveşti impertinente şi apocrife, O istorie a nefiinţei în filozofia greacă.* Este autorul unor remarcabile traduceri din Platon, Aristotel şi Plotin. Are o activitate publicistică susţinută, în special în revista *22.*

ANDREI CORNEA

Un experiment

TE ÎNTREBI EXASPERAT: DE CE TREBUIE SĂ CITESC cărţi de literatură, în afara faptului că pisălogii de părinţi şi profesori mi-o cer? De ce nu e destul să văd filme, să scot informaţiile necesare de pe Internet şi, la nevoie, să citesc doar manuale şi reviste? Iată, cred că poţi afla singur de ce.

Aşază-te înaintea calculatorului tău şi copiază o pagină, la întâmplare, din oricare dintre cărţile recomandate, de pildă din *Craii de Curtea-Veche* de Mateiu Caragiale. (Dar, te rog, nu pagina de „cuprins"!) Apoi copiază, într-un alt document, tot o pagină *dcax Anuarul statistic al României* sau chiar o pagină, tot la întâmplare, din manualul de chimie. Salvează şi închide ambele documente. Dă pe rând, la fiecare, click dreapta, apoi vezi la „proprietăţi". Notează-ţi dimensiunea informaţională a documentelor. Nu te vei mira constatând că ambele au aproximativ aceeaşi dimensiune, să zicem cam 30 de kilobiţi.

Aşadar şi pagina din *Crai,* şi cea din *Anuar* sau din manual aduc exact aceeaşi cantitate de informaţie, sunt la fel de „grele". Din punctul de vedere al calculatorului tău simt deci cam acelaşi lucru. Dar nu şi din punctul tău de vedere, fiindcă, de îndată ce le citeşti, *simţi* că nu sunt deloc *acelaşi lucru.* Acum nu mai sunt la fel de „grele"! Şi asta nu doar în sensul că nu spun *aceleaşi lucruri.* (Nici două ziare nu spun aceleaşi lucruri, şi totuşi sunt cumva acelaşi lucru.) Par să fie pur şi simplu *complet altceva,* deşi, informaţional, simt identice. Intreabă-te, aşadar: de ce informaţia din *Crai* şi cea din *Anuar* rămân atât de diferite, deşi, pe de altă parte, sunt egale? Cum poate fi altceva ceva care e totuşi la fel? Gândeşte-te puţin! Dacă totuşi nu ai imediat explicaţia, reciteşte textele, iar apoi, dacă încă nu*te-ai lămurit, citeşte şi alte pagini. (Nu-i nevoie să le mai copiezi pe hard.) Tot n-ai aflat? Hai, mai citeşte şi alte cărţi, şi apoi altele! Sunt sigur că vei găsi răspunsul în cele din urmă. Eu te aştept...

Tot nu l-ai găsit? Eşti tot confuz? După ce ai citit o sumedenie de cărţi, ba chiar o bibliotecă întreagă, încă nu ştii? Nu-i nimic. Măcar ceva ai început să ştii: *la ce e bună literatura!*

Zece cărţi esenţiale pe care un tânăr de 17-18 ani ar trebui să le fi citit:

1. Alexandru Mitra, *Legendele Olimpului*
2. Alexandre Dumas, *Contele de Monte-Cristo*
3. Jules Verne, *Insula misterioasă*
4. Câteva cărţi din *Vechiul Testament* (*Geneza*, *Ieşirea)* şi din *Noul Testament* (*Evangheliile*)
5. Platon, *Banchetul*
6. Edgar Allan Poe, *Povestiri*
7. William Shakespeare, *Romeo şi Julieta*
8. Victor Hugo, *Mizerabilii*
9. Sofocle, *Oedip rege*
10. Mateiu I. Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*

Neagu Djuvara este licenţiat în istorie la Sorbona şi doctor în drept (1940); în 1972 obţine un doctorat de stat (docenţă) cu o teză de filozofie a istoriei, sub îndrumarea lui Raymond Aron: *Civilizaţii şi tipare istorice.* Exilul aventuros şi-l povesteşte în *Amintiri din pribegie,* capodoperă a memorialisticii româneşti (rănit pe frontul de est, diplomat, membru activ al diasporei, consilier diplomatic şi profesor universitar în Africa). Este profesor asociat la Universitatea din Bucureşti şi membru de onoare al Institutului de Istorie „A.D. Xenopol" din Iaşi şi al Institutului de Istorie „N. Iorga“ din Bucureşti. Din cărţile sale, adresate fie publicului larg, fie specialiştilor (O *scurtă istorie a românilor povestită celor tineri, Thocomerius-Negru Vodă, Ce au fost „boierii mari“in Ţara Românească?* etc.) se desprinde pledoaria pentru onestitatea fără compromisuri a istoricului.

NEAGU DJUVARA

Biblioteca uriaşă din casa de la ţară

MAMA LUI NENEA PUIU ERA O BOLINTINEANCĂ, NE- poată a poetului. Ţinuse zeci de ani un renumit pension de fete. Maică-mea fusese băgată acolo şi o luase ca pe o pedeapsă, când de fapt o puseseră pe ea părinţii că era cea mai deşteaptă din cele patru surori. Acum, bătrâna Bolintineanu, Bătrânica, era ţinută în casă la Ciulniţa, că începuse să fie cam zaharisită. Pe vremea aia nu-ţi băgai bătrâna mamă în aziluri, o ţineai în casă, cu toate neplăcerile, până o lua Dumnezeu. Noi, copiii nemiloşi, o înconjuram din când în când rugând-o să ne recite versuri de-ale lui Dimitrie Bolintineanu. Şi ea îi dădea drumul, mecanic:

...Intr-un vechi castel
Unde curge-n vale un râu mititel,
Plânge şi suspină tânăra domniţă,
Dulce şi suavă ca o garofiţă...

Şi după vreo 20 de versuri o lua *da capo* ca şi când ar fi fost continuarea, şi noi, nesuferiţi, râdeam înăbuşit - prosteşte.

Casa aceea de ţară, lipsită cu desăvârşire de lux sau eleganţă, era în acelaşi timp o uriaşă bibliotecă, cu mii de cărţi, şi româneşti, dar mai cu seamă franţuzeşti. Acolo am pus eu mâna, când aveam paişpe ani, pe *Cei trei muşchetari* a lui Alexandre Dumas - pe franţuzeşte. în viaţa mea n-am fost mai captivat, mai pasionat, mai fermecat de o lectură ca de această vrăjitorie, pretins istorică, a lui Dumas. Afară de mese şi de somn, n-am mai avut, trei zile, nici o treabă, nici o ocupaţie, nici o distracţie, numai cartea aia mare, deja puţin zdreanţă, în mână. Şi mă culcam cu ea sub pernă oând „venea moş Ene pe la gene". Iar dimineaţa, când aducea o slujnică, la 7 jumătate, o farfurie cu un kil de struguri, scoteam cartea de sub pernă, mă puneam în şezut şi cu o mână ciuguleam din struguri, cu cealaltă ţineam cartea. Niciodată n-am mai trăit aşa ceva. Bineînţeles, după *Les Trois Mousquetaires* au urmat *Vmgt ans apres,* apoi *Le Vicomte de Bragelonne.*

Alteori, *tante* Liselle mai facea puţină ordine în preocupările literare: ne adunam cu toţii, cei trei copii ai ei, Mariliza, Dinu şi Ileana, eu şi alţi tineri invitaţi, dacă erau. Se citea din Caragiale sau din Moliere, sau faceam jocuri instructive. Cel mai rodnic din toate a fost jocul de cărţi cu marii pictori: câte patru tablouri ale fiecăruia dintre 12 mari maeştri ai picturii. Jocul era pasionant, şi rezultatul, un tezaur pe viaţă ca să ţii minte capodoperele lui Miche- langelo, lui Leonardo, lui Rafael, lui Velâzquez...

Fragment din voi. *Amintiri şi poveşti mai deocheate,* Humanitas, 2009, pp. 137-141.

Gabriel Liiceanu este una dintre figurile marcante ale şcolii de la Păltiniş; personalitate civică şi academică, filozof, eseist şi scriitor. *Jurnalul de la Păltiniş* este un bestseller al anilor ’80, mijlocind pentru public întâlnirea cu modelul cultural construit de Noica. Din aceeaşi perioadă datează traducerile din Platon şi primele traduceri din Heidegger, la a cărui cunoaştere în România va contribui esenţial. *Apel către lichele* devine un manifest al conştiinţei civice româneşti. După 1990, seria volumelor de filozofie iniţiată de *Tragicul* continuă cu *Cearta cu filozofia* şi *Despre limită.* în seria *Despre minciună, Despre ură, Despre seducţie,* filozofia se deschide spre cm discurs mai eseistic şi implicat în viaţa cetăţii. *Uşa interzisă, Scrisori către fiul meu* şi *întâlnire cu un necunoscut* îl impun ca pe unul dintre cei mai importanţi şi citiţi autori de „literatură personală" din România.

GABRIEL LIICEANU

Cum învaţă puii de oameni să vâneze

LA 8 ANI AM CITIT *20000 DE LEGHE SUB MĂRI.* CRED că era o carte foarte groasă. Era cartonată. Prin ea am descoperit cititul hulpav. „Hulpav“, pentru că eram un copil hulpav. Tindeam să fac în exces tot ce-mi plăcea mult. De pildă, vara, la Caracal, la bunici, mâneam lubeniţă până când trebuia să dau drumul celor doi nasturi de la *spielhosen.* Sau culegeam cu o lingură spuma de la dulceaţa de căpşuni care fierbea într-o cratiţă uriaşă şi o adunam într-un cas- tronaş. Mă retrăgeam apoi cu el sub nucul din curte, pe scrânciobul prins de craca cea mai groasă, şi mâneam până mă apuca durerea de burtă.

Dar ce-mi plăcea atât de mult la citit? Faptul, pesemne, că puteam aluneca într-o altă lume. Cu fiecare carte într-o altă lume. în oricât de multe lumi. La nesfârşit. în toate lumile lumii puteam intra pur şi simplu întorcând foile unei cărţi. Era o hoinăreală eternă. Hoinăream hulpav. Cu fiecare carte plecam în altă călătorie, fugeam în altă viaţă. Avantajul aici era că, după ce citeam ore şi ore în şir, uitând să mă scol din pat dimineaţa, să mă spăl, să mănânc, nu mă durea nimic. Era singurul exces pe care nu trebuia să-l plătesc, pentru care nu eram pedepsit.

Mă „marcau" cărţile? Desigur. Toată viaţa m-au marcat. Dar corect e să spun că mi-au marcat *vârstele* vieţii. La 8 ani, Jules Veme mi-a deschis mintea către ideea de „pluralitate a lumilor". Imediat după aceea mi-a căzut în mână o carte a lui Edmondo de Amicis, *Cuore. Inimă de copil.* Nu-mi mai aduc aminte nimic din ea. Dar m-a făcut să descopăr mila, o milă sfâşietoare, insuportabilă. Ţin minte doar că am citit-o toată înlăcrimat. Uneori plângeam atât de tare, încât, nemaiputând să văd literele din cauza lacrimilor, trebuia să mă opresc din citit. Poate că era o carte kitsch. Dar ce importanţă are? Mi-a deschis sufletul ca pe o rană, mi-a educat mila. Poate de atunci mi-a rămas în minte gândul că suferinţa supremă este apanajul copilului şi că cel mai teribil lucru este să vezi un copil suferind. Apoi, pe la 10-11 ani, citind *Ivanhoe* a lui Walter Scott şi, cam în acelaşi timp, cărţile lui Alexandre Dumas, am descoperit gustul înfruntării, idealul de vitejie al bărbatului şi ideea de erou. Iar când mi-a căzut în mână *Contele de Monte-Cristo* am trăit patetic nedreptatea şi am simţit dulceaţa răzbunării.

Sunt convins că cititul între 8 şi 14 ani este echivalentul din viaţa oamenilor al deprinderii vânatului la feline. Căci, aşa cum învăţarea vânatului este partea esenţială a „educaţiei" pentru puiul de tigru, cărţile îi arată copilului care sunt poziţiile fundamentale pe care trebuie să le ocupe de la bun început pentru ca parcursul vieţii să fie străbătut în mod onorabil. Numai în virtutea acestor „poziţii", selectate şi transmise prin poveşti de la o generaţie la alta, va putea puiul de om să distingă până la sfârşitul vieţii sale între bine şi rău. Sunt tot mai înclinat să cred că „oamenii răi“, cei care îndeobşte se îndeletnicesc cu chinuirea semenilor lor, sunt în general fie oameni care nu au citit, fie care nu au citit când trebuia, nu au citit ce trebuia sau au citit prost.

Pe urmă s-a întâmplat ceva ciudat în viaţa mea de cititor (de „prădător"). La 12 ani, lecturilor din Karl May sau Stevenson, sau lecturii unor romane poliţiste de pripas *(Uşa cu şapte broaşte* a lui Edgar Wallace am citit-o într-o noapte de vară în casa de la ţară a unei mătuşi şi mi-amintesc cum, atunci când eroina a văzut ghearele asasinului pătrunzând pe sub uşă, iar în camera mea, luminată cu o lampă de gaz, perdeaua de la fereastra deschisă spre grădină, stârnită de o pală de vânt, a fluturat scurt, mi s-a făcut pielea de găină), li s-au adăugat cărţile din seria „Clasicii literaturii universale" de la Editura de Stat pentru Literatură şi

Artă (ESPLA). Cum tocmai apăruseră primele titluri, am început să le „colecţionez", făcând concurs cu un băiat de aceeaşi vârstă cu mine, Burşi, vecinul meu din Cotroceni, de pe Dr. Lister nr. 67. Pentru el, concursul acesta s-a terminat prost. Ne număram cărţile la răstimpuri şi, vrând cu orice preţ să aibă mai multe decât mine, amicul meu a început să fure de la librăria Eminescu. Cum eu primeam când şi când câte un ban de la mama sau strângeam anevoie, din mărunţişul care-mi rămânea de la piaţă, cât să fac preţul unei cărţi, m-a întrecut repede. Numai că, nu după mult timp, Burşi a fost prins şi mutat la o şcoală de corecţie. Eu am rămas să-mi citesc volumele adunate cu greu. Ţin minte şi acum că în vacanţa de vară din clasa a Vl-a am citit primele trei volume din Balzac, un volum de nuvele de Prosper Merimee şi altul de Maupassant. Apoi au venit Moliere, Shakespeare, Thackeray, Tolstoi, Dante, Mark Twain, Gottfried Keller, Swift, Emily Bronte, Boccaccio, Homer, Goe- the, Flaubert...

O să vă puneţi întrebarea cât putea înţelege un copil de 13-14 ani din aceşti autori „pentru oameni mari". Sau cât am reţinut din această lectură prea timpurie. Desigur, foarte puţin. Important însă era că puteam să fug „de aici" şi că mă puteam întoarce purtând în mine zvonul altor lumi. Plecam de-acasă zile şi zile în şir şi, când veneam înapoi, eram, fără să-mi dau seama, „mai mare". Creşteam pe nesimţite. A deveni „cititor" cred că asta înseamnă: să creşti fără să se vadă.

Căci în fond de ce citim, ne-am putea întreba cu toţii, de vreme ce miile şi miile de pagini peste care ţi-ai trecut ochii par să fi dispărut fără să lase vreo urmă? Am încercat undeva să dau un răspuns la această întrebare: „S-ar putea ca memoria asta şubredă să fie un formidabil instrument de măcinat, care să macine aşa cum macină stomacul pentru întregul organism hrana introdusă în gură şi care, transfor- mându-se în elementele primare ale procesului metabolic, asigură întreţinerea vieţii. S-ar putea ca, de îndată ce au fost înghiţite, zecile de mii de pagini să fie «desfigurate» până la uitare, transformate într-un bol alimentar al spiritului şi digerate până nu mai rămâne «nimic» din ele, nimic recognoscibil, nimic decât proteinele, lipidele şi glucidele spiritului, fără de care viaţa lui nobilă şi creativă n-ar mai fi cu putinţă. E bine, aşadar, *să avem* ce uita."

Scene disparate, rupte dintr-un context care cu vremea a căzut definitiv în nefiinţă, au rămas de-a- tunci înfipte în mine şi, fără să ştiu cum şi de ce anume, îmi revin în minte în cele mai neaşteptate momente. Iar uneori simt nevoia să le povestesc şi altora. Râd, de pildă, în sinea mea de câte ori îmi amintesc de scena în care Tom Sawyer este pus de mătuşa Polly să văruiască gardul într-o dimineaţă de duminică, când toţi prietenii lui Tom se duceau la gârlă. Şi toţi trec pe uliţă prin faţa lui Tom şi toţi îl batjocoresc că el trebuie să stea să văruiască, în timp ce ei se duc la scăldat. Iar Tom nu le răspunde, îşi vede de treabă din ce în ce mai absorbit, părând că ceea ce face el este cel mai grozav lucru din lume. Până când unul dintre băieţi îl roagă pe Tom „să-l lase şi pe el puţin". Scena se termină cu Tom cocoţat la capătul gardului, mâncând din merele cu care băieţii, aşteptând cuminţi la rând, îşi cumpăraseră dreptul de a vărui câteva uluci. Iar mătuşa Polly se minunează când, nu după multă vreme, Tbm vine s-o anunţe că a terminat treaba şi că acum, nu-i aşa?, se poate duce la scăldat. Sau scena în care Tom, îndrăgostit de Becky, se întinde într-o seară în grădină, sub geamul ei. Şi stă aşa şi se imaginează mort, iar pe Becky o vede aplecată deasupra lui, plângând în hohote... Şi, în timp ce el visează toate astea şi se înduioşează de soarta lui, un motan miaună în apropiere şi geamul se deschide, cineva strigă „zât!“ şi în clipa

următoare un lighean cu apă se revarsă peste el... La fel, mi-a rămas în minte, după prima lectură timpurie din *Război şi pace* - poate pentru că în acea perioadă intram, împreună cu alţi lăză- rişti, seară de seară la Operă, dându-i cinci lei lui „nea Gheorghiţă", omul care rupea biletele la uşă -, scena în care Natașei, ducându-se prima oară la un spectacol de operă, totul i se pare la început de un nefiresc plin de ridicol, pentru ca, după o vreme, să se simtă cuprinsă de o vrajă care creşte treptat şi care, în cele din urmă, îi exaltă întreaga fiinţă.

Am citit aşa, sărind fără o noimă anume de la un autor la altul, dar mai cu seamă literatură şi oarece filozofie, până când l-am întâlnit - târziu pentru cineva care voia să se dedice studiilor umaniste - pe Noica. Era programat să apară. într-o scrisoare din *Epistolar,* descriu felul în care, fără să-l cunosc, îl aşteptasem:

Ţin minte că prin ultima clasă a liceului, deci când adolescenţa mea îşi atingea akme-uZ, *mă urmărea o imagine cu care de obicei intram în somn şi care acum îmi apare drept „arhetipală", oricum drept un fragment de poveste anume făcută pentru cei aşezaţi pe pragul trezirii la o viaţă a spiritului. îmi imaginam mereu un castel, situat într-un loc nedefinit, şi a cărui încăpere centrală era o imensă bibliotecă. Un personaj misterios - pentru că în ochii mei nu întrupa decât o simplă funcţie şi; ca atare, îmi era imposibil să mi-l reprezint - mă plimba zilnic prin faţa rafturilor pline cu cărţi şi îmi arăta ce, cât şi cum am de citit de la o zi la alta. Mă aflam deci într-un arest cultural acceptat, a cărui imagine mă fascina, dar care, totodată, se consuma cu o intensitate dureroasă în propria ei irealitate, la fel cum şi figura iubirii ideale, care se naşte în noi cam la aceeaşi vârstă, e liberă să se plimbe la nesfârşit în spaţiul ficţiunii, dar niciodată să se aşeze cu adevărat undeva.*

Imaginea aceasta a arestului cultural, care se hrănea dintr-o voluptate pe care nu o cunoscusem niciodată şi care nu putea să aibă la bază decât trezirea unui instinct special („instinctul"spiritului?), a creat în mine un sistem de habitudini proiective aşezat pe un suport afectiv extrem de puternic. însă spre deosebire de figura iubirii care, în idealitatea ei, trebuia să rămână de negăsit şi să fie contrazisă şi aproximată de toate etapele vieţii mele afective, chipul celălalt, care rămăsese fără contur, pierdut cum era în ceaţa reprezentării unei funcţii, a prins pe neaşteptate viaţă, precizând şi întrecând cu mult imaginea însoţitorului din castelul cu cărţi. Acest personaj devenit dintr-odată real s-a numit Noica, iar strania întrupare despre care vă vorbesc s-a petrecut când aveam 25 de ani.

La câteva luni după ce-l cunoscusem am primit „lista". Era gândită pentru lecturile de peste vară şi urmă primului nostru „semestru", dedicat interpretării paragraf cu paragraf a *Fenomenologiei spiritului* a lui Hegel. Astăzi, când mă uit la ea, mi se pare neverosimilă. Ce avusese oare Noica în minte? Cum să citeşti în patru luni toată istoria filozofiei de la Augustin la Kant? Iată cum arăta lista:

Joi, 25 aprilie 1968

Pentru patru luni.

Texte filozofice (până la Kant)

Augustin, *De magistro* (în „Izvoare de filozofie",
1, 1942)

Anselm, *Proslogion*

Toma, *Summa theol.* (de răsfoit în latină)

L'etre et l'essence (BCU, 1/102 S)

Migne, *Patrologia* (latină, de răsfoit)

Dante, *De monarchia* (în „Izvoare de filozofie", 2, 1942)
Vita nuova
Cusanus, *De docta ignorantia* (BCU, 1/98 S)
Macchiavel, *Principele*
Giordano Bruno
Thomas Morus, *Utopia*
Hobbes
Locke
Berkeley
Hume
Descartes, *Regulae* şi *Meditaţii* Pascal
Moraliştii francezi
Leibniz, *Monadologia* (cu Spinoza în prealabil)
Pierre Bayle
Vico, *CEuvres choisies* (BCU, 1/342)
Comentarii, lecturi obligate
Abelard şi Heloise, *Scrisori*
Huizinga (pentru Evul Mediu)
Burckhardt, Gobineau, P.P. Negulescu (pentru Renaştere)
Chamberlain (cu rezerve), *Geneza secolului XIX*
Sombart, *Le bourgeois*
Max Weber, *Capitalismul şi spiritul protestantismului*
Max Scheler (orice)
Dupuy, *La philosophie de Scheler* (BCU, 1/328 S)
Georg Simmel (orice)
E. Brehier, *Les themes actuels de la philosophie* (BCU 1/639 S)
L. Brunschvicg, *L'esprit europeen* (BCU, 1/1072 S)
Fr. Hoyle, *Man and materialism* (BCU, 1/913 S)

După ultimul titlu era trasă o linie şi, dedesubtul ei, scris mare şi cu litere spaţiate, se afla următorul îndemn:
G e r m a n ă ! l a t i n ă ! g e r m a n ă !

Inutil să spun că lista n-am acoperit-o în acea vară a lui 1968, dar, dincolo de cele câteva volume procurate şi citite chiar atunci, ea a devenit un îndreptar pentru anii următori. Bănuiesc că Noica nici nu îşi propusese altceva şi că, de fapt, voise doar să ne pună să facem o recunoaştere a terenului şi ne schiţase orizontul în care de-acum urma să ne aşezăm. Şi mai exista în ea sugestia a două reguli pe care trebuia să le respecte orice tânăr doritor să se înhame la „cultura de performanţă": 1. A citi culturi, şi nu autori disparaţi, a citi autori, şi nu titluri disparate. 2. „A mânca jăratec".

îmi amintesc că ne-a mai spus că „printre picături" trebuie „să acoperim" şi literatura lumii, citind sistematic, pe culturi, literatura greacă, latină, franceză, rusă, germană, engleză... (Potrivit lui Noica, norma zilnică matinală era de 100-150 de pagini de „lecturi uşoare", iar dacă era vorba de Kant sau Hegel, 50 de pagini pe dimineaţă.)

După 1980, Noica a simţit tot mai mult nevoia să atragă înspre filozofie oameni de ştiinţă, mai cu seamă matematicieni şi fizicieni, a căror companie o căuta anume. în *Jurnalul de idei* limbajul ştiinţific este lăudat pentru marea lui expresivitate, superioară conceptelor filozofiei („...cuvintele ştiinţei trezesc în spirit prinţese adormite"). De pildă „pragul de rupere" din fizică îl făcea pe Noica

să viseze speculativ mai mult decât un concept ca „transcendental", care prin el însuşi - obişnuia să spună - nu sugerează nimic. Şi totuşi, ce a întocmit a fost nu o listă de lecturi ştiinţifice destinate filozofilor, cum ne-am fi aşteptat, ci una de texte filozofice pentru uzul oamenilor de ştiinţă. Iată cum arăta această a doua listă:

Sugestii de lecturi filozofice
pentru un om de ştiinţă

Doctrina categoriilor

Aristotel, *Categoriile* (din *Organon,* trad. rom. pp. 119-191)
Kant, Tabla judecăţilor şi categoriilor (de luat din *Critica raţiunii pure,* prima parte. în trad. rom. pp. 104-112. Sau dintr-o istorie a filozofiei)
Platon, *Sofistul,* fine, cele cinci categorii
Aristotel, *Metafizica,* cartea A (a cincea), trad. rom. pp. 160-205

Principiile şi tipurile de argumentare

Xenofon, *Despre Unu* (trad. rom. 180-186) Melissos, *Despre Fiinţă* (trad. rom. 290-298) Platon, dialogul *Parmenide* (tot)
Aristotel, *De caelo* (începutul cu „deducerea" eterului)
Anselm, *Proslogion* (argumentul ontologic, începutul)
Descartes, *Meditationes* (meditaţia a III-a) Kant, *Estetica transcendentală* (toată), în *Critica raţiunii pure,* şi apoi Cele patru antinomii, trad. rom. pp. 372-389
Schelling, *Sistemul idealismului transcendental* (începutul)
Fichte, *Doctrina ştiinţei* (începutul)

Tematica filozofiei

Platon, dialogurile *Charmides* şi *Theaitetos* Aristotel, *Fizica* (tot sau numai cartea a IV-a) *Metafizica* (cartea a Vil-a)
Augustin, *De magistro* Leibniz, *Principes de metaphysique Monadologia*
Kant, *Logica transcendentală* (toată) din *Critica raţiunii pure*

Suflet şi spirit

Aristotel, *De anima*
Hegel, *Filozofia spiritului* (partea a III-a din *Enciclopedie*)
Cap. I despre *Spirit* din *Fenomenologie,* trad. rom. pp. 247-274 Ludwig Klages, *Spiritul ca tăgăduitor al sufletului* (de consultat o Istorie a filozofiei)

Intelect şi raţiune

Hegel, *Diferenţa dintre filozofia lui Fichte şi cea a lui Schelling* (cca 50 p.).
Volumul Hegel, *Studii filozofice,* ed. rom., pp. 129-161
N. Hartmann, *Das Problem des geistigen Seins*

Transcendent şi transcendental

Kant, *Prolegomene*
Heidegger, începutul din *Sein und Zeit*

Nu ştiu căror oameni de ştiinţă a apucat Noica să dea această listă. Şi nu cred că vreun om de ştiinţă, vreodată, a dat curs acestor *Sugestii.* Dar lista în sine rămâne superbă prin idealitatea ei şi prin inventarul celor şase mari teme pe care le presupune cunoaşterea filozofiei. Şi totuşi, astăzi, când mă uit la cele două liste (mai cu seamă la prima), mi se pare că au ceva maniacal în ele, ceva cu adevărat dur şi crud, născut dintr-o mentalitate de antrenor care-şi urmăreşte elevul cu cronometrai în mână şi care, de dragul performanţei pure, ucide în el principiul plăcerii. Nu ştiu cum, dar parcă pe nici unul dintre filozofii aşezaţi aşa, milităreşte, pe prima listă de pildă, nu mai aveai cum să-l întâlneşti pe culoarele vieţii tale, la cotitura unui gând sau în prelungirea unei obsesii sau mirări. La capătul listei pândea un soi de nevroză benedictină şi respectarea ei întocmai - prin asumarea omogenităţii spaţiului ei cultural, prin stilistica ei de lectură în

formol - risca să se soldeze cu înecarea minţii proprii în gândurile altora. Sau cu ratarea gândurilor altora puşi sub imperativul pur al simplei asimilări culturale. Putea oare o lectură care nu era ghidată de pasiunea unei idei să nu sfârşească în acreală şi plictis? Cultura, în fond, nu se naşte din întâlnirea în altul a unui gând propriu?

Când, după 1990, am fost confruntat, la Facultatea de Filozofie, cu tinerele generaţii de prădători care trebuiau să înveţe tehnica vânătorii, m-am gândit că, în afară de bibliografia cursului, lista pe care urma să le-o dau trebuia să treacă dincolo de cadrul filozofiei. Ea urma să conţină *două şiruri de cărţi:* imul care să le ofere genealogia lor spirituală, epocile în care, vreme de douăzeci şi cinci de secole, civilizaţia Europei selectase valorile pe care, fără ca ei să ştie, îşi aşezaseră vieţile. Al doilea şir privea cărţile dedicate valorii supreme a civilizaţiei europene - *libertatea* - şi felurilor în care a putut fi ea pierdută în secolul XX.

Primul şir de titluri era următorul:

Pentru Antichitatea elină: Fustei de Coulanges, *Cetatea antică*; Robert Flaceliere, *Viaţa de toate zilele în Grecia secolului lui Pericle;* E.R. Dodds, *Grecii şi iraţionalul*; Walter Otto, *Zeii Greciei*; Nietzsche, *Naşterea tragediei.* Pentru epoca romană: Pierre Grimal, *Civilizaţia romană',* Houston Steward Cham- berlain, *Fundamentele secolului al XlX-lea,* capitolul „Dreptul roman". Pentru Evul Mediu: Henri-Irenee Marrou, *Sf. Augustin şi sfârşitul culturii antice',* Johan Huizinga, *Amurgul Evului Mediu-,* Robert Ernest Curtius, *Literatura europeană şi Evul Mediu latin.* Pentru Renaştere: Jacob Burckhardt, *Renaşterea.* Pentru epoca modernă: Paul Hazard: *Criza conştiinţei europene',* Ricarda Huch, *Romantismul german',* Alan Janik, Stephen Toulmin, *Viena lui Wittgenstein.* Pentru epoca noastră: Alessandro Baricco, *Barbarii.*

Separat, şapte titluri de inimă, sugerate pentru pura lor frumuseţe: Anders Nygren, *Eros şi agape. Noţiunea creştină a iubirii şi transformările sale*; Erich Auerbach, *Mimesis;* Heinrich Zimmer, *Regele şi cadavrul',* Johan Huizinga, *Homo ludens',* Octavio
Paz, *Dubla flacără-,* Denis de Rougemont, *Iubirea şi Occidentul-,* Cari Gustav Jung, *Amintiri, vise, reflecţii.*
Al doilea şir de titluri, cel privitor la valoarea libertăţii şi la felurile în care poate fi ea pierdută:

Alexis de Tbcqueville, *Despre democraţie în America-,* John Stuart Mill, *Despre libertate-,* Julien Benda, *Trădarea cărturarilor-,* Ortega y Gasset, *Revolta maselor-,* Isaiah Berlin, *Patru eseuri despre libertate-,* Pierre Manent, *Istoria intelectuală a liberalismului-,* Robert Heilbroner, *Filozofii lucrurilor pământeşti. Viaţa şi doctrinele marilor economişti',* Friedrich Hayek, *Drumul către servitute-,* Franpois Furet, *Reflecţii despre Revoluţia franceză* şi *Trecutul unei iluzii-,* Marchizul de Custine, *Scrisori din Rusia-,* Ceaadaev, *Scrisori filozofice-,* Alain Besanpon, *Originile intelectuale ale leninismului* şi *Nenorocirea secolului. Despre comunism şi nazism şi unicitatea Shoahului-,* Jean-Franpois Revel, *Cunoaşterea inutilă* şi *Marea paradă.*

Iar pentru ce a însemnat comunismul în Rusia şi la noi: Richard Pipes, *Scurtă istorie a Revoluţiei ruse*| Boris Suvarin, *Stalin;* Robert Conquest, *Marea teroare-,* Vassili Grossman, *Panta rhei*| Virgil Ierunca, *Fenomenul Piteşti-,* Adriana Georgescu, *La început a fost sfârşitul*; Ion Ioanid, *închisoarea noastră de toate zilele-,* N. Steinhardt, *Jurnalul fericirii -,* Annie Bentoiu, *Timpul ce ni s-a dat-,* Adrian Oprescu, *Vărul Alexandru şi alte poveşti adevărate.*

In sfârşit, în ultimii ani, întrebat fiind de câţiva părinţi care aveau copii adolescenţi, apoi mergând prin licee, făcând lansări la târguri de carte, ţinând conferinţe în diverse oraşe din ţară, văzându-mă constrâns să răspund în diferite ocazii la întrebarea „la ce bun cititul?", a trebuit să produc o listă „pentru publicul larg" care s-ar putea intitula *Cărţile care, necitite, te-ar putea face să ratezi ceva esenţial din viaţa pe care ai trăit-o.* E foarte greu de întocmit o asemenea listă. Ea nu vizează o vârstă sau alta, un domeniu sau altul, gusturi, sexe sau profesiuni. Are aerul că e universală, că răspunde unor structuri spirituale care trec dincolo de ţări, epoci, tipuri de civilizaţii. Eu, unul, sunt convins că o asemenea listă reprezintă un soi de epură a umanului, că în ea încap *toate* vieţile noastre în întreaga lor vastitate. Cel puţin aşa ar trebui să fie, dar mă tem că foarte puţini vor accepta, în timpul nostru, care şi-a pierdut reperele, că lucrurile stau chiar aşa. In plus, o asemenea listă nu are cum să nu provină.din experienţa cuiva cu lecturi fatal subiective, limitate şi, mai mult sau mai puţin, aleatorii. Apoi e o listă în mişcare, care se cere completată fie la nivelul lapsusurilor, fie pe măsura unor noi lecturi. De asemenea, e foarte greu, întocmind-o, să te hotărăşti să tragi linia după un anumit număr de titluri. „Cum de-a uitat tocmai...?“, va obiecta fiecare cititor avizat, parcurgând-o. Sau: „Ce caută cutare pe lista asta?“ Până la urmă, singurul criteriu al acestei înşiruiri de cărţi este *b u c u r i a* pe care mi-a oferit-o lectura lor, o bucurie nedezminţită la nici o reluare a lecturii, la nici o revenire pe o pagină sau alta din cuprinsul lor. Aşadar, aşezate de-a valma, fără sugestia vreunei ierarhii, fără criterii temporale sau de geografie a culturilor, iată

Lista cărţilor care, necitite,
te-ar putea face să ratezi ceva esenţial
din viaţa pe care ai trăit-o

Hermann Hesse, *Narziss şi Goldmund,* Homer, *Odiseea,* Dostoievski, *Fraţii Karamazov, Demonii,* Bulgakov, *Maestrul şi Margareta,* Patrik Siiskind, *Parfumul,* Yasushi Inoue, *Puşca de vânătoare,* Celine, *Călătorie la capătul nopţii,* Thomas Mann, *Muntele vrăjit,* Tolstoi, *Război şi pace, Moartea lui Ivan Rid,* Vargas Llosa, *Mătuşa Julia şi condeierul,* Petru Creţia, *Ahile sau despre forma absolută a prieteniei | Ariei sau despre forma, pură a libertăţii,* Mar- guerite Yourcenar, *Memoriile lui Hadrian,* Dante, *Infernul,* Kafka, *Metamorfoza,* Platon, *Phaidros,* Vasile Voiculescu, *Ultimele sonete închipuite ale lui Shakespeare,* Boccaccio, *Decameronul,* Baudelaire, *Florile răului,* Barbellion, *Jurnalul unui om dezamăgit,* Cărtărescu, *Nostalgia,* Alessandro Baricco, *Novecento,* Shakespeare, piese plus *Sonete,* Garcia Mârquez, *Cronica unei morţi anunţate,* Rilke, *Poezii,* Cioran, *Ispita de a exista,* Proust, *In căutarea timpului pierdut (Swann),* Sâbato, *Despre eroi şi morminte,* Joyce, *Cei morţi* (bucata ultimă din *Oameni din Dublin).*

Iar în încheiere aş vrea să mă întorc la lucrul extraordinar care cred că mi s-a întâmplat atunci când, la opt ani, am căzut peste cartea lui Jules Veme, cea despre care am vorbit la începutul acestor pagini. Cred că este foarte greu să ne traversăm de-a-ndă- ratelea viaţa de cititori, să ajungem la prima carte citită şi să încercăm să înţelegem ce s-a întâmplat cu noi atunci. Există o tentativă în acest sens în ultima carte pe care am publicat-o, *întâlnire cu un necunoscut:*

„Cel mai important eveniment al copilăriei mele a fost întâlnirea cu literele. La început le-am confundat, poate, cu o jucărie. Nu mi-a venit să cred că, punându-le laolaltă, ele deveneau un fel de poartă pe care puteam apoi pătrunde într-o lume infinit mai vastă decât viaţa pe care o aveam la îndemână şi pe care

o epuizam grabnic prin gesturile rituale ale

fiecărei zile. Am învăţat cititul-fluviu, cititul acela cu sufletul la gură, «căzând» pur şi simplu, la vârsta de opt ani, în *20 000 de leghe sub mări* a lui Jules Veme. Nimerisem, stând faţă în faţă cu ecranul paginii, într-o lume care era aidoma celei peste care domnea căpitanul Nemo, o lume fără margini, în care te puteai mişca liber în toate direcţiile, în care te puteai muta oricând cu întreaga ta fiinţă, dar care, în cazul meu, nu era oceanul apelor albastre şi al miilor de vieţuitoare ciudate, ci *oceanul limbii.* începusem să înot în el, să respir în această lume nouă, plămânii mi se umpleau cu cuv.inte, dar eu nu *ştiam,* evident, ce lucru extraordinar se-ntâmplă cu mine. La şcoală, cuvintele sunt toate izgonite în subînţelesul lor şi, folosindu-le, nimeni nu se mai miră de ele. Nici măcar când, mai târziu, am început să iau nota zece la tezele de română nu mi-am dat seama că marele miracol pe care îl trăiam era acela *de a fi locuit în cuvinte.“*

Nicolae Manolescu este profesor de istoria literaturii române la Universitatea din Bucureşti şi preşedinte al Uniunii Scriitorilor din România. Este considerat cel mai important critic şi istoric literar postbelic. Mare parte din articolele de critică sunt cuprinse în cele şapte volume intitulate *Teme.*
In anul 1968, când publică şi *Metamorfozele poeziei* (studiu asupra poeziei române interbelice), i se retrage din librării o antologie a poeziei moderne, care nu va putea fi retipărită decât după 1990.
Prin *Arca lui Noe,* o sinteză critică şi teoretică în trei volume, îşi impune în spaţiul cultural românesc viziunea asupra romanului. Masiva *Istorie critică a literaturii române* este singura lucrare de acest gen după *Istoria* lui Călinescu şi fixează canonul literar pentru generaţiile actuale.

NICOLAE MANOLESCU ***Din viată si cărţi***

PRIMA CARTE PE CARE AM CITIT-O? N-AM NICI CEA mai mică idee. Pot presupune însă când am citit prima carte. în clasele primare - înainte, în orice caz, de a împlini nouă ani, când mi-am făcut o bibliotecă personală. Cam tot pe atunci, probabil, am început să citesc. Biblioteca se compunea dintr-un raft din dulapul unde îşi ţinea tata cărţile lui de pedagogie [...] Ce şi câte cărţi aveam în ea nu prea mai ştiu. Era, în tot cazul, un volumaş cu povestirile lui Creangă. Altul era *Cuore* de Edmondo de Amicis. Le numerotasem, lipind etichete pe cotor. Am păstrat, de exemplu, cele două volume din *De la Polul Nord la Polul Sud* de Sven Heddin, exploratorul suedez, pe care am scris copilăreşte *Carte nr. 5* şi *Carte nr. 6.* Dintr-un *ex libris* deduc că aparţinuseră unuia dintre fraţii mamei. *Insula misterioasă* de Jules Verne poartă numărul 88 [...].

în mod cu totul curios, dintre lecturile de care îmi aduc aminte nu fac parte decât foarte puţine „cărţi pentru copii". Să mi se fi părut neserioase, mie, care mă credeam deja Jules Verne? Motivul adevărat îmi scapă. Când, peste două decenii, i-am încropit fiului meu o bibliotecă proprie, am constatat că generaţia lui citeşte cărţi de care eu n-avusesem habar. Nu-i citisem, la aceeaşi vârstă, pe Karl May (fiul meu ştia *Winnetou* pe de rost), nici pe Dumas. Cred că romane precum *Cei trei muşchetari* sau *După douăzeci de ani* le-am descoperit abia student fiind, cu un interes de altă natură, iar *Winnetou* l-am răsfoit ca să pot face faţă întrebărilor fiului meu. Am aflat cu acea ocazie că nu auzisem despre romane pe care generaţia dinaintea mea le savurase. Cu excepţia *Aventurilor submarinului Dox,* din care citisem câteva fascicule, nu-mi era cunoscut nici un roman din colecţia celor „Cincisprezece lei“ de la Hertz, nici dintre „Romanele captivante" din seria de la *Adevărul.* Din biblioteca tatei îmi însuşisem un roman cu Arsene Lupin. Era, cred, primul poliţist din viaţa mea. Tata fusese pasionat de gen. Avea colecţia „Le Masque" în întregime, ca şi, la bătrâneţe, o etajeră plină de poliţistele anilor ’70-’80, pe care le recitea fără să-şi amintească aproape deloc subiectul. în biblioteca străbătuşii mele erau romanele lui Mihail Drumeş, dintre care *Elevul Dima dintr-a şaptea* făcea furori printre colegii mei. Nu ştiu să mă fi interesat în vreun fel. Nici *La Medeleni* a lui Ionel Teodoreanu n-a lăsat vreo urmă în memoria mea. De altfel, n-am trecut atunci de primul volum. Mi-a plăcut, în schimb, *Loreley,* pe care, când eram student şi am tradus balada lui Schiller cu aceeaşi temă, l-am recitit cu prea puţină plăcere. Dar acestea nu mai erau propriu vorbind cărţi pentru copii. *Cuore,* în schimb, era şi mi-a făcut o impresie de neşters. Nu ştiu cât de sentimental era cititorul din mine, dar am remarcat că mă prindeau uşor cărţile în care apăreau copii orfani, fugari de-acasă, părăsiţi şi peste care dădea până la urmă norocul.

Aventurile lui Tom Sawyer şi ale lui Huckleberry Finn mi-au ţinut atenţia trează săptămâni în şir [...]. Dar romanul lui Mark Twain care m-a făcut praf a fost *Un yankeu la curtea regelui Arthur.* A fost cea mai mare provocare a imaginaţiei mele pe la unsprezece, doisprezece ani. Găsesc încă şi astăzi strălucită ideea lui Twain de a confrunta spectaculos două civilizaţii şi două mentalităţi despărţite prin sute de ani. Un fel de Huntington în timp, nu în spaţiu. [...] Un capitol peste care nu pot să trec îl reprezintă poveştile. Ale lui Creangă se aflau printre cărţile din prima mea bibliotecă. Dovadă eticheta cu numărul 3 de pe cotor. Mama îmi citea în franceză Perrault. Mai târziu l-am citit eu însumi, în traducerea Sarinei Cassvan. Ţin minte că mă fascinau numele din poveştile lui. Marchizul de Carabas îmi suna în urechi într-un fel atât de solemn, încât mă impresiona puternic. Mă întrebam de fiecare dată de unde îl scosese Motanul [...]. Pe fraţii

Grimm i-am citit mai târziu. Mi s-au părut teribil de asemănători cu Ion Creangă, pe care-l iubeam pentru dreptatea pe care o face fetei celei oropsite a moşului şi pentru făpturile extraordinare care-l ajută pe Harap-Alb (din nou numele îmi mergeau la inimă: Păsări-Lăţi-Lun- gilă). (Deloc întâmplător, volumul meu de debut din 1966 se deschide cu un mic text despre moldovean). Revenind la fraţii Grimm, aerul cam ţărănesc şi realist al poveştilor lor mă deruta într-o anumită măsură. Ciudat e că la Creangă mi se părea normal. Mai ştiu eu de ce? Poate că pe Creangă nu-l simţeam autor pentru copii, după cum nu e, dacă dăm crezare experimentului relatat de Sadoveanu în *Anii de ucenicie,* nici unul pentru ţărani. Nici urmă de palate, de căleşti, de pantofiori aurii sau de rochii bogate. Nu vezi lumini, n-auzi cântări prin baluri. Andersen, în schimb, a rămas cel mai mare până în ziua de azi. Inchipuiţi-vă că am citit *Soldăţelul de plumb* laolaltă cu *Ape de primăvară* a lui Turgheniev [...].

Nu pot să bag mâna în foc că *Insula misterioasă* a fost primul roman de Jules Veme pe care l-am citit. Dar el mi s-a părut cel mai captivant şi mi-a deschis nu doar gustul de a-l citi până la capăt pe autorul francez (ceea ce am şi făcut, împrumutând carte după carte de la biblioteca publică din Râmnic), dar şi acela de a scrie eu însumi [...]. îmi convenea de minune şi filozofia optimistă a lui Jules Verne, atât de încrezător în om, în progres, ca şi interesul lui pentru ştiinţă, care face din personajele sale pionieri şi eroi civilizatori. Eu sunt o fire pozitivă. La zece ani, ca şi la şaptezeci, găsesc acelaşi reconfort moral în tăria naufragiaţilor de a nu se da bătuţi şi de a lua viaţa de la capăt, fără văicăreli şi disperări, cu energie şi imaginaţie. Aparţin, se vede, mai degrabă secolului XIX decât celui în care am trăit cea mai mare parte din viaţă. N-am nici o înţelegere pentru neputincioşi, abulici, inadaptaţi [...]. Mesajul pozitiv mi s-a părut întotdeauna esenţial în cărţile pentru tineri. Formarea noastră e mai bine slujită de o literatură care lasă un loc mai mare pentru încredere sau speranţă decât pentru suspiciune şi deznădejde [...].

Marea lectură a anilor aceia (de adolescenţă, nota red.) rămâne, ca şi pentru adolescenţă Ebade, Holban şi Sebastian, *Le Grand Meaulnes* al lui Alain Fournier (...].

Dintre revelaţiile adolescenţei mele n-am voie să-l uit pe Ibsen [...].

Şi a venit *Roşu şi negru.* Nu mai citisem nimic asemănător. Adoraţia pentru Turgheniev a păht. Doar *Război şi pace,* descoperit imediat după aceea, m-a mai adus într-o stare de fericire la fel de mare. Au

fost primele romane din cauza cărora, citindu-le pe nerăsuflate, sufeream că se încheie mai repede decât mi-aş fi dorit [...].

Din pricini care-mi scapă, sunt destui scriitori pe care nu doar că nu i-am citit integral, dar pe care i-am citit foarte târziu, sau chiar deloc. Trei exemple mă frapează îndeosebi: Dickens, Hugo şi Melville. Pe primul şi pe ultimul n-am găsit de cuviinţă să-i citesc decât când, din scrupul profesional, mi-am spus că sunt inconturnabili. Aşa se explică extrem de rarele referinţe la opera lor din critica mea. Din Hugo n-am citit în adolescenţă nimic. Piesele, pe care le-am imitat, le-am auzit la radio. Când am citit *Notre Dame de Paris,* văzusem deja filmul făcut după roman. Singurul roman pe care l-am citit odată cu operele lui Turgheniev, Stendhal, Tolstoi, Ibsen sau Cehov a fost *Mizerabilii.* Impresia de pe la paisprezece ani n-a fost extraordinară...

Fragmente din voi. *Viaţă şi cărţi.*
Amintirile unui cititor de cursă lungă, Ed. Paralela 45, 2009, pp. 12-13, 39-54, 82, 133, 144, 147.

Mihai Măniuţiu este regizor şi director al Teatrului Naţional din Cluj, montând însă şi în alte teatre importante din România şi din străinătate. A realizat peste şaptezeci de spectacole, multe dintre ele premiate. Semnează un volum de eseuri (*Exorcisme*), precum şi volume de povestiri cu tentă onirică şi fantastică: *Un zeu aproape muritor, Istorii pe care n- am să le scriu, Autoportret cu himere, Scene intime. Scene de masă, Omphalos, Memoriile hingherului.* In studiile sale de teorie teatrală (*Redescoperirea actorului, Act şi mimare, Despre mască şi iluzie),* Măniuţiu îşi concentrează, din perspectivă estetică şi filozofică, viziunea personală despre arta actorului şi a regizorului, iar volumul de eseuri despre tema puterii la Shakespeare (*Cercul de aur)* conturează universul viitoarelor sale montări shakespeariene.

MIHAI MĂNIUŢIU

„Shakespeare m-a salvat deseori de la disperare“

ÎN OGLINZILE MAI MULT SAU MAI PUŢIN ÎMPĂIEN- jenite ale amintirii, lecturile, asemenea trăirilor mele de până la paisprezece ani, stau parcă într-un fel de penumbră. îmi amintesc de mine însumi ca de altcineva, iar acel altcineva are obiceiul simpatic de a citi, cu un fel de încăpăţânare habotnică, aproape numai broşurile din colecţia SF (de un leu, dacă nu mă înşel) - colecţie care se punea în vânzare la chioşcurile de ziare, şi nu în librării. Puştiul acela, acel altcineva, intra şi prin librării, dar se plimba acolo ca printr-un bizar cimitir de hârtie unde nu avea pe nimeni apropiat şi unde nu-l tulbura nimic în mod special. îi plăcea să fugă de realitate (aşa cred), iar subţirelele exemplare SF erau, într-un fel, o variantă extremă de evaziune - în care el însă nu credea deloc. Ceea ce-l fascina (aşa presupun) era doar felul lor de a fi extreme, chiar dacă, mai toate, complet irele- vante ori chiar de-a dreptul opace faţă de problemele sau frământările pe care totuşi le avea, deşi căuta pe cât era cu putinţă să-şi refuleze dorinţele sau suferinţele. De la acel altcineva mi-a rămas (aşa îmi închipui) gustul pervers de a mă relaxa uneori privind secvenţe trăsnite din filmele SF.

Apoi, dintr-o întâmplare - pentru că nu mă ghidau nici instinctul, nici dorinţa de a scrie mai bine (a, da, am uitat să vă spun că de scris scriam întruna încă de la nouă-zece ani sute de prostioare care o înduioşau pe mama, la fel de convinsă şi ea, ca şi mine, că sunt un talent care se hrăneşte numai din sine şi din stele!) -, aşadar, dintr-o pură întâmplare, am cumpărat un volum care nu era de SF. (îmi imaginez că cerneala tipografică, proaspătă, mirosea bine - şi asta a determinat alegerea mea.) Şi-atunci s-a întâmplat căderea. Am căzut în acea carte şi în mine, şi m-am simţit, săptămâni la rând, ca jupuit de piele. Căderea, cu toate că dureroasă, era cel mai intens lucru care mi se întâmplase. Volumul era semnat de un anume Arthur Rimbaud şi pricina ieşirii mele din penumbra de până atunci se intitula *Un răstimp în infern.* Acela a fost începutul maturizării mele, care continuă, în ritm mai lent, şi astăzi. Cu alte cuvinte, cărţile formatoare au venit atunci, în avalanşă, dar continuă să vină şi azi şi să mă schimbe, cu aproape aceeaşi energie cu care evenimentele vieţii mele intervin asupra configurării mele psihice şi mentale.

După „răstimpul în infern", procesul lecturilor mele emblematice s-a accelerat. Şi am devenit cumva mai realist, mai pragmatic. Trebuia să-mi fac urgent propria bibliotecă, iar unica modalitate la îndemână era poşeta scumpei mele mame. Care îmi dădea o anumită sumă de buzunar, iar eu o suplimentam zilnic, subtilizând jumătate sau trei sferturi din mărunţişul din portofel, ceea ce tripla şi cvadrupla suma de care dispuneam. în ciuda uimirii ei că pot cumpăra atâtea cărţi cu atât de puţini bani, mama nu şi-a dat seama niciodată că o jefuiesc sistematic (pofta
de a cumpăra cărţi te face abil, şiret şi perfid cât încape!). Nu i-am mărturisit metodele mele de a înmulţi banii decât după ce am intrat la Institutul de Teatru, când i-am cerut, fără umbră de milă, să mărească substanţial suma alocată pentru cărţi, dat fiind că voi studia în alt oraş, departe de ea şi de magica-i poşetă.

Un răstimp în infern m-a re-condus, poate în chip paradoxal, nu ştiu, înspre *Noul Testament* şi înspre anume fragmente din *Vechiul Testament.* Şi n-am încetat de atunci să le citesc. Ele fac parte din „amprenta genetică" a gândirii mele de „maturitate". De la şaisprezece ani la patruzeci-cincizeci de ani, când am făcut *Experimentul Iov* sau *Ecleziastul,* nu a trecut, oricum, decât o clipă...

în preajma aceluiaşi „răstimp în infern" l-am întâlnit pe Pascal: *Le Mystere de Jesus* se înscrie, în ierarhia mea, imediat după *Psalmii* lui David, drept cel mai mare şi zguduitor poem mistic pe care l-am citit. în vremea din urmă i s-a adăugat *Răspuns la Iov,* al lui Jung. Datorită triunghiului Rimbaud, Pascal, Biblie, invizibilul a devenit, în existenţa mea, la fel de preţios ca vizibilul - şi în cel mai înalt grad *formatori* Fără textele *Vechiului Testament* şi în absenţa periplului prin multe din mitologiile lumii, n-aş fi scris probabil prima mea carte, *Un zeu aproape muritor.* Dar a mai fost nevoie, ca să mă apropii de propriile mele teritorii interioare, şi de alte hărţi, şi de alţi însoţitori.

Shakespeare m-a salvat deseori de la disperare. Am scris mai târziu o carte despre câteva dintre personajele lui şi am montat mai multe spectacole shakespeariene, reînvăţând de fiecare dată cât de adevărat era că „din disperarea mea se naşte o mai bună viaţă".

De timpuriu, tragicii greci s-au insinuat în viaţa mea şi mi-au dat iluzia îmbătătoare că aş şti vorbi în limba spiritului lor. Eschil, Sofocle şi Euripide mă însoţesc şi azi. Fără ei, pur şi simplu nu mi-e bine!

Borges, cel din *Artificii* sau *Istoria universală a infamiei,* şi-a pus pecetea, pentru o lungă perioadă de timp, pe felul meu de a modela sau remodela o poveste.

Adolfo Bioy Casares m-a cucerit, în acea perioadă, cu *Invenţia lui Morel* sau *Plan de evadare.*

Sunt îndatorat tuturor prozelor fantastice ale lui Dino Buzzati. în plus, *Deşertul tătarilor,* pentru care am făcut o pasiune încă nedezfnınţită, este una dintre acele capodopere pe care le citeşti şi le percepi diferit la fiecare vârstă. Sunt cel puţin trei „Deserturi" în *Deşertul tătarilor*: cel al adolescenţilor, cel al lectorului matur, cel al cititorului deja bătrân...

Ernst Jiinger, cu *Pe falezele de marmură,* a fost o revelaţie. Mi-e greu să cred că vreun tânăr cititor de azi s-ar putea sustrage vrăjii acestei cărţi, căreia eu i-am cedat cu deplină delectare. îmbinând cu măiestrie alchimică hieratismul spiritual cu exploziile sângeroase ale instinctului, cartea lui Jiinger e cea mai frumoasă parabolă (şi cât de transparentă!) despre lupta celor nobili cu Răul politic - şi nu numai.

Din literatura română, alegerea mea a mers fără ezitare către *Cimitirul Buna-Vestire* şi celelalte proze ale lui Arghezi.

Gândindu-mă, de asemenea, la repetatele mele reveniri în lumea lui Cehov, mă întreb: cine n-ar dori să citească, măcar o dată în viaţă, ceva perfect? *Salonul nr. 6, Doamna cu căţelul, Omul în carapace* etc. simt proze implacabile şi desăvârşite. La fel, *Colonia penitenciară* sau *Metamorfoza* de Kafka; ori *Ultima*

vară a lui Klingsor de Hermann Hesse; ori *Mario şi vrăjitorul* sau *Moarte la Veneţia* de Thomas Mann; ori *Elegiile duineze* de Rainer Maria Rilke (cea dintâi dintre ele ar trebui citită de oricine vrea să încerce gustul misterului existenţial ca incantaţie şi al incantaţiei ca mister); ori *Elogiile, Imaginile pentru Crusoe* şi *Zăpezile* lui Saint-John Perse; ori *Maestrul şi Margareta* de Mihail Bulgakov; ori *Un oarecare Plume,* sau *Ecuador,* sau *încercări, exorcisme* de Henri Michaux... Mă opresc!

Da, mă opresc, nu înainte însă de a repeta că m- am declarat dintru început ne-format pe de-a-ntre- gul şi în aşteptarea acelor cărţi care m-ar putea forma şi re-forma în continuare. Sper că ele sunt pe cale de a-mi cădea în mână şi mai sper că vom putea avea parte de un viitor împreună. Nu am nici o îndoială că aşa se va întâmpla. De fapt, de curând, chiar s-a întâmplat. *Moscova-Petuşki* de Venedikt Erofeev mi-a răsucit încă o dată nervii şi a intrat, fără să ceară voie, în compoziţia secretă a sângelui meu - uman şi literar.

Dan C. Mihăilescu este critic şi istoric literar. A lucrat ca cercetător la Institutul de Istorie şi Teorie Literară „G. Călinescu“ şi a editat suplimentul cultural *Litere, arte & idei* de la *Cotidianul.* Obţine Premiul pentru debut al Uniunii Scriitorilor pentru volumul *Perspective eminesciene.* A publicat 16 volume de eseuri (printre care *Stângăcii de dreapta, îndreptări de stânga,* ciclul *Viaţa literară, Despre omul din scrisori. Mihai Emi- nescu),* a tradus din Jean-Franţois Revel, Eugene Ionesco, Emmanuel Todd, Vladimir Bukovski ş.a., a deţinut rubrici în revistele *Luceafărul, Transilvania, 22, Idei în dialog, România literară, Ziarul de duminică, Dilema veche,* precum şi în *Evenimentul zilei* şi *Jurnalul naţional.* Din anul 2000 este realizatorul emisiunii *Omul care aduce cartea,* la ProTV. Printre preocupările sale constante se află literatura memorialistică şi epistolară.

DAN C. MIHĂILESCU

O mansardă tapetată cu cărţi şi cititul la metru

CÂND SE COACE *FĂPTURA,* CÂND SE ÎNCHEAGĂ *ROS- tul* unui om? La şapte, la 15, la 18, la 20-23 de ani?

Sau, mai degrabă, pe tot drumul acesta?

Dacă mă gândesc bine, în cazul meu cărţile au fost de-a binelea zeii copilăriei şi adolescenţei. Dacă într-un muzeu de artă şi la Ateneu aveam să ajung abia spre majorat, în schimb la teatru m-a dus maică-mea săptămânal, cu binecuvântată fervoare, de la zece la 17 ani, iar de citit am citit încă de la grădiniţă, cu un nesaţiu aproape mistic. Minunata colecţie de doi lei „Traista cu poveşti" - de unde ştiu şi acum fascinat povestea *Mănuşei* lui Aleksei Tolstoi, *Mărunţica,* apoi istoriile cu Păcală şi feţii-frumoşi ai lui Ispirescu - avea să lase locul, în micuţa bibliotecă improvizată în vitrina şifonierului familiei, volumelor SF din seria „triunghiul", vrafului de reviste *Veac nou,* dar şi cărţilor cu care m-a torpilat prematur fratele maică-mii (odată cu prima ţigară, insinuată preventiv-educativ, întru exemplară înecare, la 11 ani): nu doar *Mihail, câine de circ,* dar şi biografiile lui Fouche şi Talleyrand, apoi *Winnetou-ul* lui Karl May, *Servadac*-ul lui Jules Verne plus *Douăzeci de mii de leghe sub mări, Castelul din Carpaţi, Robur Cuceritorul* şi *Insula misterioasă,* dar şi *Rob Roy, Muşchetarii, Comoara din insulă, Ivanhoe, Călăreţul fără cap, Arcaşul verde, Zece negri mititei....*

Această primă năvală a fost urmată la modul dementţial de cele trei vacanţe de vară dintre clasele a şasea şi a noua, 1965-1968, ani de vârf şi explozie occi-dental-sincronizantă ai liberalismului ceauşist, când am descoperit fabuloasa bibliotecă a lui „Dan-a-lu- tanti Lia“ de pe strada Râpelor, la doi paşi de strada Bacovia, pe Giurgiului. Nici acum şi, de fapt, cred că niciodată nu voi şti cine erau părinţii lui Dan, ce mister îi făcea părtaşi marii deschideri de atunci, ce subtilă conspiraţie l-a expediat pe tată în lumea Apusului, ce păcate plăteau cei rămaşi aici ş.a.m.d.

Ce ştiu - şi asta la modul visceral - este că: 1) ei l-au dus la Snagov pe sărăntocul care eram, oferindu-mi „sfânta sfintelor'[1] acelor vremi: sticla de Pepsi (bro- bonată!) de doi lei, plus două perechi de crenvurşti inubliabili, şi 2) trei veri de-a rândul am citit în casa lor, într-o divină mansardă tapetată cu BPT-urile deceniului anterior şi cu colecţiile de la EPL şi ESPLA, câteva ore pe zi, sute de volume de-a valma, fără discernământ, propriu-zis *la metru,* de la Lesage, Zola, Maupassant, Gogol, Camus, Cehov, surorile Bronte şi Turgheniev, la Goethe, Poe, Dickens, Dreiser, Dos Passos, Schiller, Steinbeck... adică tot ce a descoperit nu demult Nicolae Manolescu că ar fi fost de stânga, într-o măsură sau alta, deliberat livrat suavei noastre inconştienţei
A.

In fine, la 16-22 de ani a venit al treilea val, cel metafizic, binefăcător şi *ultim,* marcat de întâlnirea cu Dan Arsenie şi - prin intermediul lui - cu Ioan Alexandru, Heidegger, *Filocalia* şi tot ce ţinea de *Patrologia* lui Migne. Atunci când eram îmbibat de literatura răului, de Baudelaire, Verlaine şi Rimbaud, de Lautreamont, Dylan Thomas, dostoievskianism, ocultism, gnosticism, erezie, Madame Blavatsky, Evola şi Guenon, iar Dan şi Ioan m-au condus către *Pateric,* Simion Florea Marian, Tudor Pamfile, *Melcul* lui Antim Ivireanu şi *Cartea morţilor,* la sufism, budism, Milarepa şi isichasm, către Goethe, Novalis, Eminescu şi Romano Guardini...

Ajuns aproape de şaizeci de ani, sunt adesea întrebat care sunt cărţile care m-au format!

Nu o mie, ci câteva.

Zece, să zicem.

E frumoasă provocarea, ca un îndemn la duel.

Zece energii care ţi-au determinat identitatea spirituală.

îmi refuz alintul fariseic al refuzului şi precauţiile pedagogice ale vârstei şi mă supun dicteului aproape automat:

1. Biblia şi Shakespeare. Aici e TOTUL!
2. Eminescu - poezia, proza, publicistica, *omul* - şi teatrul lui Caragiale, care compun rotundul Ideii româneşti.
3. Romanele lui Dostoievski - *Demonii, Fraţii Karamazov, Crimă şi pedeapsă, Idiotul* - m-au lovit năprasnic şi irevocabil la 17 ani.
4. *Cugetările* lui Pascal, împletite cu presocraticii traduşi de Simina Noica, sufismul, *Patericul, Vieţile...* lui Diogene Laertios, *învăţăturile lui Neagoe Basarab.*
5. Poezia lui Ioan Alexandru, de la *Cum să vă spun* şi *Viaţa deocamdată,* la *Imnele bucuriei* şi *Imnele Transilvaniei.*
6. Cărţile lui Gaston Bachelard despre „imaginaţia materiei" - *Psihanaliza focului, Aerul şi visele, Reveriile pământului, Poetica spaţiului* şi suita compusă din *Sufletul romantic şi visul,* de Albert Beguin,

Structurile antropologice ale imaginarului, de Gilbert Durând, *Pietrele preţioase,* de Roger Caillois, *Rabe- lais*-ul lui Mihail Bahtin, *Barocul (Cyrce şi Păunul)* lui Jean Rousset, *Literatură şi senzaţie,* de Jean-Pierre Richard, *Metamorfozele cercului,* de Georges Poulet.

7. Marguerite Yourcenar, *Memoriile lui Hadrian,* şi Emst Jiinger, *Falezele de marmură,* care-mi compun romanul ideal.

8. *Craii de Curtea-Veche,* în literatura română, plus *Ion* şi *Moromeţii.*

9. Holderlin, Rilke, Baudelaire, Rimbaud, Lautrea- mont, Claudel, Verlaine.

10. Cioran. De-a lungul şi de-a latul, de sus până jos. Opera lui este *epilogul* a toate.

Citiţi-le... şi mai vorbim după aceea!

Horia-Roman Patapievici este fizician de formaţie; după căderea comunismului reuşeşte să se impună pe scena culturală românească încă de la debut *(Cerul văzut prin lentilă, Zbor în bătaia săgeţii, Politice*) prin eseurile şi analizele sale riguroase, erudite, de anvergură intelectuală enciclopedică, dar întotdeauna animate de o vie pasiune. Alături de luările sale de poziţie, de publicistică, de implicarea în studierea dosarelor Securităţii, de emisiunile de televiziune pe care le-a realizat, cărţile sale (*Omul recent, Despre idei şi blocaje* etc.) l-au plasat în centrul polemicilor culturale ale ultimilor ani, de pe poziţia de critic lucid al modernităţii şi postmodernităţii.

HORIA-ROMAN PATAPIEVICI ***Maeştrii vârstelor***

CĂRŢILE AU FOST MEREU PREZENTE ÎN VIAŢA MEA. La început, până la prima vârstă conştientă (treisprezece ani), au fost cărţile pe care le alegeau pentru mine părinţii, şcoala, prietenii, gustul aventurii şi îndrăzneala descoperirii. Erau *Cireşarii* (Constantin Chiriţă), *Robin Hood* (Stuart Gilbert), *Tom Sawyer* şi *Huckleberry Finn* (Mark Twain), *Nebuloasa din Andromeda* (Ivan Antonovici Efremov), *Hiperboloidul inginerului Garin* şi *Aelita* (Aleksei Nicolaevici Tblstoi), *Luntrea sublimă* (Victor Kembach), *Asklepios* (Horia Stancu), *Stăpânul lumii* (A.R. Beleaev), *Oraşele scufundate* (Felix Aderca), *Eu, robotul* (Isaac Asimov), *Grădina zeilor* (Camil Baciu), *Marele portret* (Dino Buzatti), *Scarabeul lui Raşid* (Cecilia Dudu), *A de la Andromeda* (Fred Hoyle), O *trezire neobişnuită* (Angelo Ritig), *Insula misterioasă* şi toată colecţia cartonată format in-octavo a lui Jules Verne. Apoi, în bloc, colecţia SF de 1,5 lei şi cea cu triunghi. Aveam colecţia completă şi le-am citit pe toate. Titlurile enumerate mai sus au rămas vii în memoria mea: le-am pomenit pentru că azi puţini îşi mai amintesc de ele, deşi multe dintre ele sunt, fără îndoială, remarcabile. Nu mi s-au şters din memorie frazele rostite în marţiană de nu mai ştiu care personaj din *Aelita* lui Aleksei Tolstoi „Aiu utara şoho daţia turna ra gheo talţetl" (nu mai ţin minte unde trebuiau puse majusculele şi nici punctuaţia).

Spre deosebire de cărţile aventuroase ale copilăriei, care au fost un rod al întâmplării (dovadă că nu mai am, azi, nici una în bibliotecă - lucru pe care îl regret enorm), cărţile care m-au format m-au ales ele pe mine. Le-am găsit în drumul meu pur şi simplu. Erau la îndemână. Mă aşteptau. în casă am găsit *Luna şi focul* şi *Femei singure* de Cesare Pavese. Mi-au plăcut, în special *Trei femei singure.* La puţin timp, o colegă căreia la un ceai i-am vorbit o seară întreagă despre faptul că viaţa trebuie trăită cu atenţia cu care un poet de geniu scrie un poem genial mi-a spus: „Vorbeşti ca unul pe care îl citesc acum. Un jurnal." „Cine?“, am întrebat. „Nu ştiu. Ţi-l aduc mâine." A doua zi primeam cu împrumut prima carte majoră a adolescenţei mele - *Meseria de a trăi,* de Cesare Pavese. în curând aveau să i se alăture ciclurile de poeme *Munca oboseşte* şi *Va veni moartea şi va avea ochii tăi.* Pavese a fost primul meu maestru, iar *Il mestiere di vivere* a fost prima mea carte de căpătâi. A doua mea carte de căpătâi a fost *Condiţia umană,* iar Andre Malraux a fost scriitorul care m-a făcut pentru prima oară să-mi doresc să fi avut norocul de a trăi o altă viaţă decât a mea - pe a lui. Ca şi din Pavese, am făcut din Malraux lectură de autor. I-am dedicat patru sau cinci caiete, scrise mărunt. Ştiam pe de rost multe din dialogurile jneta- fizice din *Calea regală, Condiţia umană, Cuceritorii* ori *Speranţa.* Cu el, aveam nu numai sentimentul de capodoperă literară, ci şi pe acela, care mă fascina mai mult, de viaţă perfectă. Aşa, având fascinaţia vieţii perfecte, am dat într-o bună zi peste Nietzsche;

după ce i-am citit uluit *Amurgul idolilor* şi *Ecce homo,* m-am vândut lui, pur şi simplu, şi moral, şi intelectual. Aş fi vrut să-i locuiesc mintea, pentru a-i putea trăi ideile şi a mă putea instala, astfel, în chiar izvorul din care ţâşneşte gândirea genială.

Vârstele sunt importante. Pavese m-a ghidat la cincisprezece, şaisprezece ani, Malraux între şaisprezece şi nouăsprezece, Nietzsche începând cu optsprezece şi până spre treizeci. Odată cu Nietzsche, maeştrii mei se amestecă, fără a se concura. Apar mai mulţi deodată, dar în jurul aceluiaşi tip de fascinaţie. Exaltarea închinată lui Nietzsche a coabitat cu pasiunea îndrăgostită pentru Montherlant, căruia îi admir şi azi stilul şi calitatea (nu şi lui Nietzsche) şi la care revin mereu, aşa cum revin la Saint-Simon (ducele, nu socialistul), la Tacit sau la

Doamna du Deffand. Caietele, eseurile şi piesele sale de teatru simt capodopere. Morga, nonşalanţa şi precizia francezei sale sunt fără cusur. Defectele, dacă le are, sunt indiferente chimiei care mi-a făcut din el un maestru. Dacă Malraux mi-a dat formula ultimilor ani de liceu, Montherlant m-a ajutat să-mi ţin firea în facultate şi să suport colectivismul primilor ani de repartiţie în câmpul muncii. Apoi, prin Pârvan, l-am descoperit pe iubitul meu Marcus Aurelius, care a intrat între larii şi penaţii casei mele, iar prin capodopera lui Sainte-Beuve *Port-Royal* l-am descoperit pe Pascal, care a devenit, cu anii, maestrul meu absolut. Aici mă găsesc acum.

Nu cred că voi mai avea alţi maeştri până voi muri. Şi nu pentru că nu ar mai exista cărţi extraordinare şi autori formidabili, care să mă mişte în mod profund, până la cutremur. Ci pentru că Pascal este, pentru mica şi limitata mea viaţă, sinteza tuturor, iar stilul său îmi pare a fi limita perfecţiunii oricărui stil care vrea să rămână modern fără a înceta să fie clasic.

Ioana Pârvulescu este conferenţiar la Facultatea de Litere din Bucureşti, unde predă cursuri de literatură română modernă. în cărţile sale cele mai importante (eseurile *în intimitatea secolului 19, întoarcere în Bucureştiul interbelic* şi romanul *Viaţa începe vineri)* reuşeşte să stabilească o relaţie de profundă apropiere cu o epocă în care România părea a-şi fi găsit drumul. De Editura Humanitas o leagă colecţia de literatură universală „Cartea de pe noptieră", pe care a iniţiat-o şi a îngrijit-o timp de zece ani. Din anul 1993 scrie la săptămânalul *România literară,* unde a deţinut rubrici ca: **„Alfabetul** doamnelor", „Alfabetul domnilor", „Revista revistelor interbelice", „Cronica optimistei/pesimistei", „Despre literatură, cu bucurie".

IOANA PÂRVULESCU

Zece pietre dintr-un munte

AM VISAT ODATĂ, ÎN ADOLESCENŢĂ, UN MUNTE DE cărţi. Teancurile erau ca straturile geologice, unele mai drepte, altele cam piezişe. Urcam destul de încet, cu grijă, aşa cum înaintezi pe un traseu alpin, când simţi fiecare pas, cu sentimentul permanent al primejdiei: era rocă friabilă, se putea desprinde uşor, trebuia să te foloseşti de ea cu toată gingăşia, s-o încerci, să separi cartea solidă, care poate să te ţină, de cea fără stabilitate. Apoi am ajuns sus, pe un platou întins, ca al Bucegilor, unde totul era bine aşezat, teancurile sigure, netede, aşa că am început să dansez.

Dar dacă din tot muntele visat trebuie să aleg doar zece pietre, le văd sub formă de trepte. Se pot urca în orice ritm, se poate reveni oricând pe una deja parcursă, se poate zăbovi pe oricare. Drumul e liber.

Treapta întâi: cărţi de poveşti. Prin ele lumea are de la început multe şi tainice dimensiuni. Poveştile lui Hauff mi-au ţinut loc de *1001 de nopţi,* era o carte nesfârşită. Fraţii Grimm (tot o carte cât o cărămidă) şi poveştile lui Petre Ispirescu, destul de multe şi acestea, le stăteau alături. Dar poate că pentru mine cea mai impresionantă (încă nici nu cred că puteam să citesc singură) a fost *Poveşti* de Andersen. Aşadar am ştiut de la bun început că, oricât de frumoase sunt cuvintele şi imaginile (ilustraţiile erau nişte minunăţii), poveştile se pot termina şi rău. Imaginaţia şi poezia, şi morala, şi dragostea, şi cruzimea lumii sunt în poveşti.

Treapta a doua: cărţi de aventuri cu sau fără copii. Prin cele cu personaje-copii înveţi să-ţi trăieşti vârsta conştient, să te bucuri de ea, s-o valorifici la maximum, ca în *Aventurile lui Tom Sawyer* sau în *Aventurile lui Huckleberry Finn* de.Mark Twain. Dar adesea copiilor le plac mai mult aventurile de şi cu oameni mari. Aşa că a salva mândrul neam al apaşilor de intruziunea omului alb care bea apă de foc şi împuşcă bizonii doar ca să se distreze, a te împotrivi construcţiei drumului de fier care taie proprietăţile pieilor roşii e o misiune pe care un copil ştie s-o ia în serios. *Winnetou* de Karl May mi-a dat doi prieteni-model: cea mai vitează căpetenie a apaşilor care a existat vreodată, un bărbat frumos, cu ochi blânzi şi suflet nobil, dimpreună cu prietenul lui, Old Shatterhand, modestia şi generozitatea întruchipate. Am învăţat multe de la ei şi le-am reţinut pentru toată viaţa. Aşa, ca să fie, pentru orice eventualitate. Iar *Cei trei muşchetari* de Dumas (care erau patru) mi-au dat ideea de echipă unită, cu prieteni imbatabili, deşi perfect diferiţi între ei. Athos era favoritul meu.

Treapta a treia:parabola pentru orice vârstă. M-am întâlnit foarte devreme cu *Micul prinţ* de Antoine de Saint-Exupery. Mai întâi mi s-a citit, apoi l-am recitit eu de multe ori, până când aproape l-am învăţat pe dinafară. Lumea a devenit o serie de mici
poveşti cu tâlc, care te fac să zâmbeşti uşor melancolic: „Te rog, desenează-mi o oaie!“ Acuma ştiu că povestea a fost generată de o tragedie (un frate mai mic al autorului, care a murit). Tot o parabolă socotesc şi pădurea lui *Winnie the Puh* de A.A. Milne, cu animalele ei atât de asemănătoare oamenilor, şi *Alice în Ţara Minunilor* de Lewis Carroll, numai că aici înţelesurile nu erau limpezi din capul locului, şi tocmai asta era amuzant. Lumea îţi trezea curiozitatea şi îţi facea poftă. între altele, poftă de râs.

Treapta a patra: romanul rusesc. Deşi rişti să te pierzi între capodopere, iar Tolstoi şi Dostoievski umplu ei singuri un raft întreg, alături de mult mai economul Gogol, scriitor genial, poate că cel mai aproape mi-a fost *Idiotul.* Pentru prima dată soarta unui personaj m-a lovit direct, iar finalul cărţii m-a

nemulţumit atât de mult, încât l-am rescris. Cred că au trecut zeci de ani de la prima citire, urmată de periodice recitiri, până când am înţeles după chipul şi asemănarea cui era creat Mîşkin şi de ce trebuia el sacrificat sau, mai precis, de ce se lăsa el sacrificat.

Treapta a cincea: romanul englezesc, franţuzesc, german, japonez, sud-american etc. de secol 19 şi 20, altfel spus romanul-roman. Am început cu *Jane Eyre* de Charlotte Bronte, când a intrat în scenă şi în prim-plan povestea de dragoste lungă şi complicată, şi frumoasă, şi cu un fel de *happy end,* apoi Balzac, cu comedia lui umană, Flaubert şi apoi Thomas Mann, unul dintre puţinii autori care n-au ratat nici un roman, şi Hesse. *Narziss şi Goldmund* m-a învăluit în poezia lui şi mi-a arătat că viaţa trece ca un vis, că prietenia e ancora, că artistul şi filozoful se pot întâlni, iar arta e o chemare căreia nu i se poate rezista. *Bâlciul deşertăciunilor* de Thackeray mi-a oferit o bună formulă a lumii, plus ideea foarte utilă că nimic nu trebuie luat prea în serios, mai ales propria persoană. Romanul japonez mi-a dat pur şi simplu alţi ochi pentru a privi lumea. Iar Salinger, Mario Vargas Llosa *(nec plus ultra* la controlul narativ, dar şi plin de substanţă) şi Milan Kundera au fost primii contemporani care au devenit şi autori „de căpătâi".

Treapta a şasea: autorul sau volumul pe care-l reciteşti cel mai des (favorit?): Bulgakov, *Maestrul şi Margareta.* Momentul când începi să înţelegi şi nebunia vieţii, şi pe diavolul goethean, care vrea răul, dar face binele, şi că, prin dragoste, o femeie îmbătrâneşte şi întinereşte (în această ordine). Şi că trecutul va fi întotdeauna amestecat în prezent, iar sacrul mereu ascuns în cele mai neaşteptate lucruri şi locuri. Creangă şi Caragiale sunt autorii români pe care-i recitesc cel mai des, cu cele mai mari bucurii literare.

Treapta a şaptea: romanul sau povestirea-para- bolă fără scăpare. Kafka sau Borges sau Camus. O lume fără şansă, o lume-închisoare. Condamnarea fără vină. Sau labirintul fără ieşire sau ideea că eşti un personaj, aşa că n-ai cum să trăieşti şi n-ai cum să mori. Pentru că e mai simplă, aş putea alege şi *Ciuma* de Camus, în care nu există nici un cuvânt în plus. Tot aici *Teatrul* lui Eugene Ionesco, plin, acesta, de o disperată speranţă.

Treapta a opta: cartea de filozofie. Platon, Kierke- gaard sau Nietzsche. Nu sunt mai puţin pasionante decât romanele, doar că te învaţă să gândeşti mai încet şi mai temeinic şi mai larg. Şi detaliul care e omul, în acest tot. M-am străduit aşadar să reduc viteza, la lectură, chiar dacă uneori părea să meargă uşor.

Ca alternativă cărţile de ştiinţă (aveam în bibliotecă *30 de ani care au zguduit fizica* de G. Gamow şi am citit-o cu mare entuziasm) şi Jung, ale cărui cărţi (*Amintiri, vise, reflecţii* e ultima) trebuie înţelese cu o facultate a gândirii îndeobşte neglijată în formarea unui om, dar pe care eu mi-am descoperit-o, din fericire, devreme: intuiţia.

Treapta a noua: cartea de poezie. Ce să alegi din toată poezia lumii? Sonetul de-a lungul veacurilor, de la Petrarca, Michelangelo şi Shakespeare până la Eminescu şi Vasile Voiculescu. Dar poetul meu favorit rămâne cel pe care l-am tradus, Rilke, cu toată opera lui. Şi, dintre români, Ion Barbu.

Treapta a zecea: Cartea cărţilor, Biblia. Este cartea pe care nu ajungi s-o înţelegi niciodată până la capăt şi deplin, cartea care-ţi arată limitele, de aceea este pe ultima treaptă.

Reluând numai zece cărţi formatoare, din copilărie şi până la moarte, lăsând deoparte giganţii de tip Homer, Dante, Boccaccio, Rabelais, Cervantes,[1] pe care i-

am citit, dar care m-au strivit, iată un posibil traseu *plăcut,* de la poveştile copilăriei la Biblie:

1. *Poveşti* de Andersen
2. *Aventurile lui Huckleberry Finn* de Mark Twain
3. *Micul prinţ* de Antoine de Saint-Exupery
4. *Idiotul* de Dostoievski
5. *Bâlciul deşertăciunilor* de Thackeray
6. *Maestrul şi Margareta* de Bulgakov
7. *Teatru* de Eugene Ionesco
8. *Dialoguri* de Platon
9. *Poezii* de Rainer Maria Rilke
10. Biblia

Irina Petrescu a debutat la 17 ani în filmul *Valurile Dunării,* în regia lui Liviu Ciulei. După ce absolvă Institutul de Artă Teatrală şi Cinematografică „I.L. Caragiale", la clasa maestrului Ion Şahighian, păşeşte pe scena Teatrului „Lucia Sturdza Bulandra", de care rămâne îndrăgostită întreaga carieră. A colaborat cu cei mai importanţi regizori români, interpretând roluri memorabile atât pe scenă (O, *ce zile frumoase!, Caligula, Hamlet, Mizantropul, Unchiul Vania, Căsătoria, Cu uşile închise* etc.), cât şi în filme C*Nu vreau să mă însor, Duminică la ora şase, O lumină la etajul zece, Stâlpii societăţii, Hotel de lux),* în piese de teatru radiofonic şi TV.

IRINA PETRESCU

Acadele pentru furia galbenă

PE LA ÎNCEPUTUL ANILOR ’90 MEMORIA MEA HAO- tică şi deseori confuză reţine o imagine decolorată stârnită de un comentariu critic legat de reforma învăţământului...

...în 1947 eram elevă în clasa întâi a Colegiului „Notre-Dame“. După câteva luni de şcoală bine îngrijite de măicuţe blajine, dar tot atât de bine supravegheate de privirile lor ascuţite, la adăpostul unor serbări catolice îndulcite cu zâmbete dantelate şi acadele Sucre d’Or - al căror gust n-am să-l uit niciodată -, a venit o dimineaţă neguroasă în care măicuţele ne-au cerut să aducem pe rând, la catedră, *cartea de citire* din care aveau să rupă în faţa întregii clase de fetiţe năuce şi naive prima pagină, pe care era tipărit portretul regelui Mihai. Nu înţelegeam prea bine ce însemna gestul acela, dar coşul de gunoi în care se îngrămădea chipul sfâşiat şi mototolit al Regelui se asocia neverosimil cu coşurile de pai pline cu bastonaşe Sucre d’Or... în mintea mea de copil nedumerit începeau să se nască întrebările. Măicuţele, care aveau răspuns la orice întrebare, n-au ştiut sau s-au temut şi n-au putut desluşi pe înţelesul unor copii însemnătatea gestului pe care-l făceau automat, cu brutalitate chiar, fără să aibă curajul de a ne stârni discernământul şi o subtilă demnitate.

Atât îmi pot aminti azi că le pot reproşa: acea carte - *Abecedar* - devenită brusc emblema amputării pe care aveam s-o înţeleg mult mai târziu şi s-o port apoi îndelung - fără să ştiu - ca pe o uniformă, ponosită şi strâmtă - dar vag ocrotitoare.

Au urmat apoi Eminescu, cu doar *împărat şi proletar, Epigonii, Luceafărul* şi *Scrisoarea III,* Arghezi cu doar *Cântare omului,* Coşbuc, *Noi vrem pământ,* Sadoveanu, *Mitrea Cocor,* Camil Petrescu, *Băl- cescu,* Rebreanu, *Răscoala...* şi «iaca printre Beniuci, Breslaşi, Bănuşe şi Porumbace cu *Tânăra gardă* cu tot - nevoia de răspunsuri a adolescentului care se cabrează şi se îndreaptă - refuzând tot ce i se recomandă - către aproape tot ce e interzis şi ocultat, mi s-a părut singura orientare posibilă. Am trecut prin asta şi - urând şcoala - mi s-a întipărit o furie galbenă împotriva a tot ce poate fi impus şi obligatoriu şi de nevoie acceptat.

îmi este aproape imposibil să recomand *azi* sau să ofer sugestii pentru că - presupun - majoritatea tinerilor suferă ca şi mine de mania contrazicerii.

Le-am descoperit târziu pe Virginia Woolf, pe Marina Ţvetaeva, pe Yourcenar, pe Hortensia Papa- dat-Bengescu, Franţoise Giroud şi acum, de curând, pe Hannah Arendt. Ce să fi făcut cu ele la 16, 20 sau chiar 30 de ani? Sau ce să mai faci *azi* cu răspunsurile intransigente şi feminin arogante care condamnă *apolitismul* într-un circ asumat public al unei proaspăt laureate cu Nobel...

.. .sau cu tiradele liricoide mai mult sau mai puţin acoperite ale unor disfuncţii hormonale...

...ce să recomanzi...

...ce să povesteşti...

...ce să comentezi pentru a vinde mai repede şi burduşi biblioteca tinerilor care şi aşa nu prea mai au timp şi chef să citească sau să asculte un audio- book - Caragiale în lectura lui Andrei Pleşu... Le-aş recomanda poate doar pentru un răgaz între o dimineaţă mahmură şi o seară fără perspective să-l ia tocmai pe Caragiale de mână sau de rever. Asta ca să îmi timbrez condiţia de Paiaţă Gânditoare...

Ca răspuns la o întrebare de almanah: „Ce carte aţi lua pe o insulă pustie?“, azi, mereu şi oricând: teatrul lui Beckett, *Caietele* lui Cioran şi basmele lui Creangă. Dar dacă naufragiul n-ar mai avea loc deloc,
Cartea milionarului Marina Ţvetaeva Ionescu
Uşa interzisă şi *Scrisorile* lui Gabriel Liiceanu Kawabata
Cvartetul Alexandria Borges
Jurnalul de la Păltiniş Chaucer
Inteligenţa materiei
şi iar basmele lui Creangă...

Andrei Pleşu este una dintre personalităţile reprezentative ale şcolii de la Păltiniş şi un reper al vieţii publice şi academice româneşti, critic de artă, filozof, eseist; fondator şi director al săptămânalului de cultură *Dilema* (ulterior *Dilema veche),* fondator şi preşedinte al Fundaţiei „Noua Europă" şi rectorul Colegiului „Noua Europă". A debutat cu eseuri de istorie şi teorie a artei (*Călătorie în lumea formelor, Pitoresc şi melancolie).* După 1989 a devenit o voce publicistică inconfundabilă, aplecându-se, cu un umor grav şi nuanţat, asupra unor subiecte actuale sau perene ale politicii, ale culturii sau ale vieţii cotidiene *(Chipuri şi măşti ale tranziţiei, Obscenitatea publică).* Fără a abandona discursul filozofic, l-a lărgit spre explorările teologice sau etice (*Minima moralia, Despre îngeri, Despre bucurie în Est şi în Vest),* cu un extraordinar succes de public.

ANDREI PLEŞU ***Cele 100 de cârti ?***

URCĂM? — NU, DIMPOTRIVĂ, COBORÂM!"

Acesta e primul citat pe care l-am reţinut din lecturile mele timpurii. E începutul unui roman de Jules Veme *(Insula misterioasă).* De ce l-am ţinut minte? Poate pentru că romanul cu pricina mi-a plăcut enorm. Sau poate pentru că, rostit într-un dirijabil care tocmai se prăbuşea, promitea să fie începutul unei aventuri palpitante. Dar e citatul acesta cu adevărat memorabil? Este el „formativ"? Evident, se poate specula. Adeziunea mea la fragmentul cu pricina anunţa, să zicem, un anumit gust pentru tensiune epică, pentru dialectica „sus-jos", pentru contradicţie riscantă şi realism necomplezent. Nu cred, totuşi, că aşa stau, cu adevărat, lucrurile. Hazardul memoriei mele juvenile e o explicaţie mai plauzibilă. întâlnirea cu o carte nu e întotdeauna ceva programabil, iar efectul lecturii nu se poate anticipa după calcule previzibile. întâmplarea - adică destinul -joacă un rol important. Şi acesta e sfatul cel dintâi pe care l-aş da cititorului tânăr: e bine să ceri „liste de cărţi importante" - şi să le citeşti -, dar nu trebuie neglijate întâlnirile fortuite, comerţul cu ce-ţi pică, pe nepregătite, în mână, lectura propusă de „soartă" şi, uneori, purtătoare de soartă. E util, cu alte cuvinte, să citeşti „organizat", dar nu trebuie să-ţi refuzi prospeţimea unor opţiuni libere, dictate nu de sistematica bibliotecii, ci de neprevăzutul ei. în definitiv, *orice* te poate marca, *orice* poate să-ţi detoneze vocaţia, dacă terenul e pregătit şi momentul e prielnic.

în principiu, nu-mi plac „precocităţile". Cu rare excepţii, ele nu exprimă decât un răsfăţ mimetic, o curiozitate mai curând deviantă, cu consecinţe, pe termen lung, deformatoare. Prefer copiii care citesc Andersen, fraţii Grimm, Creangă şj Ispirescu. Cei care se aferează printre picioarele adulţilor răsfoind dialogurile lui Platon sau vreo pagină shakespeariană mă neliniştesc. Simt o adiere de nefiresc, de afectare şi paradă (încurajată, vanitos, de surâsul exaltat şi complice al părinţilor).

în ce mă priveşte, mi-am făcut, nespectaculos, traseul lecturilor „de etapă": mi-am citit, cuminte, basmele (printre care unele chinezeşti, exotice şi misterioase), *Cuore*-le, Jules Verne-ul şi Dumas-ul. în liceu, am avut (inconfortabila) şansă de a împărţi dormitorul cu un unchi profesor de franceză, care, înainte de culcare, îmi citea cu emoţie din Corneille şi Racine. El mi-a pus în mână şi textele lui Emile Faguet, un autor pentru care am păstrat o anumită slăbiciune până astăzi (încă recomand cartea lui *Arta de a citi).* O doamnă din Anglia cu care luam lecţii de limbă, mi-a propus *Micul Lord Fountleroy,* povestirile lui Oscar Wilde şi cele, „repovestite" după Shakespeare, ale lui Charles Lamb. O colegă de clasă, Floriana Avramescu, m-a împins către bibliografia creştină (*Patericul*, *Vârstele vieţii spirituale* a lui Paul Evdokimov, Ernest Hello, Pelerinul rus). Un coleg de facultate, Marin Tarangul, mi-a deschis gustul filozofiei speculative, ispitindu-mă cu Kierkegaard şi Simmel. N-am fost scutit de unele „excursuri" ezoterice, teozofice sau antropozofice, de mistagogiile unor Fabre d'Olivet sau Edouard Schure. Un impact masiv a avut asupra mea Rene Guenon. Toate acestea au fost evenimente legate de contactul cu anumiţi oameni, aşa încât mi se pare şi acum că orice experienţă de lectură e corelativul unei,întâlniri" semnificative, al unei prietenii, al unei iubiri.

Părintele Benedict Ghiuş a găsit de cuviinţă să-mi recomande Claude Tresmontant (*Cum se pune azi problema existenţei lui Dumnezeu),* iar Constantin Noica m-a tatonat, mai întâi, cu Chateaubriand *('Geniul creştinismului),* Blaga (*Spaţiul mioritic)* şi Anna Magdalena Bach, pentru a mă

şcolariza, apoi, cu seminarii despre Platon şi Hegel şi cu „lista celor 100 de cărţi" obligatorii, pe epoci, de la Homer şi tragicii greci până la Goethe (incluzând referinţele despre Antichitate ale unor Montesquieu, Nietzsche, Fustei de Coulanges, Erwin Rohde şi Wemer Jăger). Propunea refacerea istoriei filozofiei prin patru autori: *Platon,* care-i recapitulează pe presocratici, *Aristotel,* care iradiază peste întregul Ev Mediu, *Kant* care rezumă modernitatea inaugurată de Des- cartes şi Leibniz, şi, în sfârşit, *Hegel,* care face posibilă toată gândirea ulterioară, de la Marx până la Husserl şi Heidegger.

N-am fost, întotdeauna, suficient de harnic şi de scrupulos. Citesc încet şi mă las confiscat de pasiunea, adeseori demobilizatoare, a conspectului amănunţit şi a sublinierilor pedante. Am avut episoade intense de „specializare" pe genuri. In liceu, de pildă, am citit mult teatru, jucând uneori, cu voce tare,

toate rolurile câte unei piese (Caragiale mai cu seamă). îmi place, în general, să citesc cu voce tare, mai ales poezie şi, până târziu, am simţit nevoia să-mi verific propriile texte testându-le, cu voce tare, sonoritatea.

Lecturile formative nu încap, toate, în perioada tinereţii studioase. Poţi avea revelaţii decisive toată viaţa. Eram un om matur când am citit Chesterton şi C.S. Lewis şi mă simt profund îndatorat modului lor de a vorbi despre creştinism. Nu trebuie să-ţi fie ruşine că n-ai citit la timp cărţi esenţiale, că n-ai citit „tot“ ce trebuie citit. Biografia fiecărui cititor are un grafic unic, irepetabil, cosanguin cu evoluţia sa interioară, cu nevoile şi întrebările proprii, cu ritmuri, limite, întârzieri şi devansări specifice.

De aceea, de câte ori mi se cere „lista celor 100 de cărţi fundamentale" mă derobez. Nu există reţete. Nu poţi face sugestii de lectură decât celor pe care îi cunoşti, cărora le ştii „felul", tulburările, căutările şi apetiturile. Fiecare vârstă îşi are ţesătura ei, fiecare individ uman are o chimie interioară care nu se poate sistematiza. în consecinţă, a recomanda o carte e un act de maximă răspundere şi de mare intimitate. Solemnităţile pedagogice, ca şi neglijenţa frivolă, pot strica minţi, caractere şi vieţi. E preferabil, prin urmare, să nu te pronunţi decât când cel care te întreabă e, pentru tine, „o carte deschisă".

Victor Rebengiuc este actor al Tfeatrului „Lucia Sturdza Bulandra“ din anul 1957; a interpretat roluri memorabile pe cele mai importante scene din ţară, iar în ultimii ani şi-a consacrat mare parte din timp colaborării cu Teatrul Naţional din Bucureşti. A condus timp de şase ani Academia de Teatru şi Film. A lucrat cu cei mai importanţi regizori români, întruchipând personaje precum Brutus în *Iulius Cezar,* Bubnov în *Azilul de noapte,* Tipătescu în *O scrisoare pierdută,* Lear, regele Britaniei, Claudius, în *Hamlet,* Caliban, în *Furtuna,* Serebreakov, în *Unchiul Vania* sau Preobra- jenski în *Inimă de câine.* Pe ecran a debutat în 1956; a strălucit în roluri antologice (Apostol Bologa, Ilie Moromete sau Niki Ardelean). Atunci când a simţit că este nevoie să i se facă auzită vocea, s-a alăturat marilor cauze civice care au frământat societatea românească după 1989.
VICTOR REBENGIUC

Ţuguilă şi Dox faţă cu Gogol şi Vargas Llosa

N-AM AVUT NICIODATĂ UN PLAN DE LECTURI. BU- nica mea m-a învăţat să citesc de la 5 ani, dar nu m-a învăţat ce să citesc. Aşa se face că prima carte care mi-a căzut în mână a fost una despre viaţa tristă a unui biet căţel, Ţuguilă. Apoi citeam ce citeau cei de prin jurul meu: submarine Dox, Karl May, Dumas etc.

In liceu, datorită lecturilor obligatorii: Eminescu, Creangă, Sadoveanu, Slavici, Caragiale, Camil Pe- trescu etc.

In facultate am început să citesc piese de teatru de Ostrovski, Griboedov, Tolstoi, Cehov, Gogol, Vişnevski etc.

Apoi Calderon de la Barca, Goldoni, Shakespeare, Moliere etc. etc. Şi toţi autorii în ale căror piese am jucat.

Romane de Hemingway, Steinbeck, Tennessee Williams, Mârquez, Llosa etc.

Şi, până acum câţiva ani, ziare.

Alex Ştefanescu a publicat peste 5 000 de articole de critică literară; este, de asemenea, prozator, dramaturg, realizator de emisiuni culturale. După 1990 cariera sa publicistică se leagă de revista *România literară,* al cărei redactor-şef a fost până la începutul anului 2010. Volumele *Dialog în bibliotecă, Introducere în opera lui Nichita Stănescu, Prim-plan, Ceva care seamănă cu literatura* conturează portretul unui comentator plin de vervă şi tranşant, mereu la curent cu realităţile literare de ultimă oră. *Istoria literaturii române contemporane (1941-2000)* este cea mai completă trecere în revistă a literaturii noastre postbelice apărută până azi. Intr-un recent volum de critică *(Cum te poţi rata ca scriitor. Câteva metode sigure şi 250 de cărţi proaste),* Alex Ştefanescu cercetează, cu un umor căruia nu-i lipseşte înţelegerea, patologiile literare din cărţile despre care nu vorbeşte nimeni.

ALEX ŞTEFĂNESCU

Acasă, adică în lumea cărţilor

AM SĂ-I FIU ÎNTOTDEAUNA (ÎNTOTDEAUNA!... ASTA înseamnă, de fapt, pe parcursul celor câţiva ani care mi-au mai rămas de trăit) recunoscător tatălui meu pentru că am avut încă de mic copil o bibliotecă în casă. Vai de cei care n-au avut! îi recunosc imediat, judecând după felul cum vorbesc sau scriu, chiar dacă sunt personalităţi ale culturii române.

Abia învăţasem să citesc şi îmi plăcea să mă uit, stând jos, pe covor, la bibliotecă. Titlurile cărţilor de pe cotoare mi se păreau, prin alăturare, stranii. *Dresajul câinilor, Poezie şi adevăr, Pe Donul liniştit* (mult mai târziu mi-am dat seama că ar fi trebuit tradus *Donul liniştit), Să învăţăm metodic şahul, Povestea unui om adevărat, Desculţ, Martin Eden, Crimă şi pedeapsă, Cartea de la San Michele, Iliada, Amândoi, Monumente istorice din nordul Moldovei, Cuvinte potrivite,* ca şi toate celelalte inscripţii verticale (până la 2000) compuneau un ansamblu suprarealist, ininteligibil şi neliniştitor. Pe măsură ce citeam însă cărţile, le separam de context şi le orân- duiam altfel. în mintea mea, *Mihail, câine de circ* îşi găsea locul lângă *Colţ alb. Război şi pace* - lângă *Anna Karenina* etc. Apoi a venit şi vremea când îl situam pe Jack London printre americani, pe Lev Tolstoi - printre ruşi ş.a.m.d.

Citeam la întâmplare, fără să mă simt zăpăcit de trecerea de la ceva la cu totul altceva. Fiecare carte o parcurgeam cu seriozitate, nu săream un rând. Dacă erau şi ilustraţii, le examinam atent. Uneori întrerupeam lectura şi închideam ochii, ca să-mi reprezint ceea ce descria autorul.

Proza (poveşti, legende, povestiri, schiţe, nuvele, romane) mă captiva, mă făcea să uit de mine însumi. Intram complet în universul fictiv şi când reveneam la realitate totul mi se părea decolorat şi plictisitor. Pe la doisprezece-treisprezece ani ceva s-a inversat în mintea mea şi, timp de o vară, realitatea mi s-a înfăţişat ca ireală şi străină mie. Doream cu ardoare să mă întorc definitiv „acasă", în lumea cărţilor, unde se trăia mult mai intens şi semnificativ. Un psihiatru a sfătuit-o pe mama să-mi interzică un timp cititul şi să facă lungi plimbări cu mine. Toamna, când a început şcoala, mi-a venit mintea la cap.

Poezia mă emoţiona chiar şi mai mult, îmi răscolea sufletul, mă făcea fericit. La vârsta mea de acum încă îmi reprezint paradisul ca pe un loc în care asculţi la nesfârşit poezie, citită cu glas tare de cineva invizibil.

Mi-ar fi greu să stabilesc ce cărţi anume au contribuit la formarea mea (printre ele ar figura în mod sigur manualele şcolare, mai bune decât cele de azi; de elementele propagandistice din cuprinsul lor făceam abstracţie). Pot să enumăr însă scrieri a căror lectură a fost pentru mine un eveniment. Şi, dacă mi-au rămas în amintire ca un eveniment, este sigur că m-au şi influenţat în vreun fel.

Poeziile lui Eminescu, descoperite foarte devreme, . m-au cucerit cu farmecul lor. Nu ştiam nimic despre

autor, nici despre mitologizarea lui, textele în sine au avut un ecou imens în conştiinţa mea.

M-a entuziasmat, apoi, un volum de studii critice al lui Ibrăileanu, datorită în primul rând unui studiu despre poezia lui Eminescu (care mi-a dovedit că frumuseţea misterioasă a poeziei se poate expbca).

Foarte mult au contat pentru mine apoi cărţile lui Jules Verne, Al. Dumas, Charles Dickens, Jack London, Mark Twain, Victor Hugo, Mihail Sadoveanu.

în perioada adolescenţei i-am citit cu pasiune pe Dostoievski, Tolstoi, Gogol, Cehov, Şolohov (editaţi toţi de Cartea Rusă - singurul efect benefic al ocupaţiei sovietice), dar şi pe Petru Dumitriu şi Hemingway, Rimbaud şi Labiş.

în timpul studenţiei caracter de eveniment au avut pentru mine lecturile din Kafka, Bulgakov,
M. Blecher, Thomas Mann (*Muntele vrăjit,* în special), Şukşin, Marin Preda, Esenin, Rilke, Lucian Blaga, Nichita Stănescu. Am citit şi recitit cu mare elan *Antologia filosofică. Filosofi străini,* publicată de
N. Bagdasar, Virgil Bogdan şi C. Narly în 1944, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent* de G. Călinescu (cumpărată de la doi oameni în vârstă care, cu banii obţinuţi, i-au luat nepoatei lor o pereche de schiuri) şi *Panorama poeziei contemporane universale* de A.E. Baconsky.

Adversarii mei literari vor spune, zâmbind sardonic, că am citit cam puţin. Le atrag atenţia că aici am menţionat doar cărţile care au reverberat mult timp în conştiinţa mea. Cât priveşte cărţile lor, şi ele m-au marcat într-un fel, şi anume m-au făcut să îmbătrânesc mai repede.

Valeriu Stoica este doctor în drept, profesor de drept civil la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti; a fost profesor şi decan al Institutului Naţional al Magistraturii şi membru al Curţii Internaţionale de Arbitraj de pe lângă Camera de Comerţ şi Industrie a României. A fost, de asemenea, preşedintele Partidului Naţional Liberal, deputat, ministru al justiţiei şi viceprim-ministru al României. în prezent este vicepreşedinte al Partidului Democrat-Liberal. A publicat, în calitate de coautor sau autor, volume de referinţă în domeniul dreptului penal şi civil (*Practica judiciară penală, Rezoluţiunea şi rezilierea contractelor civile, Drept civil. Drepturile reale principale),* precum şi numeroase articole în reviste de specialitate, în volumele sale de politologie (*Provocări liberale, Reconstrucţia dreptei, Unificarea dreptei)* argumentează nevoia unei autentice democraţii liberale.

VALERIU STOICA

Magia poveştii si criteriul lecturii

ORICE POVESTE ARE O AURĂ MAGICĂ. TREI DESCO- periri mi-au luminat această aură.

înainte de a merge la şcoală şi de a învăţa să citesc, am descoperit *poveştile.* Seară de seară, tata spunea o poveste. De cum începea să vorbească, mi se topea respiraţia, uitam de mine şi de tot ceea ce mă înconjura. Chipul tatălui meu se estompa şi era înlocuit de cuvintele pe care le rostea, când cu blândeţe, când cu asprime, când sacadat, când repede. Prin cuvinte şi dincolo de ele, apăreau întâmplări minunate, personaje misterioase, locuri pline de vrajă. Mai târziu, când deja ştiam să citesc, am reîntâlnit aceste întâmplări, personaje şi locuri, fie în basmele lui Ispirescu, fie în cele ale fraţilor Grimm, fie în Biblie. Din când în când, tata spunea poveşti în versuri. Eram derutat. Incantaţia ritmurilor şi rimelor mă împiedica să leg în minte firul cuvintelor, să înţeleg sensul lor şi să desluşesc povestea. îl rugam pe tata să îmi repete povestea în versuri. Astfel o memoram. Apoi o recitam de mai multe ori până când reuşeam să reconstruiesc, la adăpost de ritm şi rimă, ţesătura epică. A fost rândul tatălui meu să fie derutat. Dar deruta s-a schimbat repede în mândrie. Când erau serbări şcolare la căminul cultural din sat, mă urca pe scenă, iar eu spuneam poveşti care se chemau *Sergentul, O scrisoare de la Muselim Selo, Trei, Doamne, şi toţi trei, Peneş Curcanul, El Zorab.* Peste ani, aveam să aflu că poezia epică pierduse definitiv bătălia cu poezia lirică şi că această din urmă sintagmă devenise tautologică, întrucât poezia nu mai însemna decât lirism. Este însă o altă poveste şi până la ea aveam să mai fac alte două descoperiri.

în primele luni de şcoală, pe când învăţam literele, mama îmi citea din abecedar cuvinte şi propoziţii care se formau din aceste semne miraculoase: *o-i, oi; gi-cu, gicu; radu, gicu şi cu mara fac gimnastică împreună.* Apoi mă punea pe mine să citesc. Totul a mers bine şi acasă, şi la şcoală, până într-o bună zi, când mama a avut ideea năstruşnică să mă pună să combin singur literele şi să citesc propoziţiile de la o lecţie nouă. Mare i-a fost mirarea când a constatat că nu reuşeam. M-a pus apoi să recitesc lecţiile vechi. Mergea de minune. M-a îndemnat iar să citesc lecţia nouă. Eşec total. După ce a repetat de câteva ori acest du-te-vino în abecedar, şi-a dat seama că eu nu citeam, ci recitam lecţiile pe care ea mi le citise mai întâi. De atunci a aplicat o altă metodă: nu îmi mai citea ea lecţia nouă, eu trebuia să desluşesc singur literele şi să le leg în cuvinte şi propoziţii. Către sfârşitul primei clase, învăţasem astfel să citesc destul de bine. Trecusem de la cuvântul vorbit la cel scris, de la *povestire* la lectură. Mama era tot neîncrezătoare. Am fost supus la proba cititului în ultimul trimestru din primul an de şcoală. Mama mi-a dat o carte care mi s-a părut mult mai mare decât abecedarul. Am răsfoit-o curios, pentru că avea, ca şi acesta, *imagini.* Erau însă mult mai stranii. Nu mai văzusem aşa ceva niciodată. Poveştile pe care mi le spunea tata nu înfiripau în mintea mea asemenea imagini. M-am întors la copertă şi am descifrat titlul: *Făt-Frumos din lacrimă,* de Mihai Eminescu, cu desene de Ligia Macovei. După o săptămână, i-am citit mamei povestea destul de cursiv, de la început la sfârşit. Mama a oftat uşurată. Pentru ea trecusem proba cititului. Pentru mine, trecusem pragul dintre povestea vorbită şi povestea scrisă; trecusem pragul lecturii. Reveneam, pe un alt drum, în lumea poveştii. A fost ca un pojar. Mă îmbolnăvisem de lectură. Dar aveam să aflu curând că nu orice lectură este o poveste.

După primul an de şcoală, am plecat cu această boală la Bucureşti. împrumutam cărţi de la două biblioteci din cartier. Citeam tot ce îmi cădea în mână, fără nici un criteriu de selecţie. Când aveam câţiva lei, cumpăram cărţi de

la o librărie care era mai mult papetărie. De fapt, era un chioşc în mijlocul unui părculeţ din colţul străzii unde locuiam. Librarul era un domn în vârstă, înalt, cu părul alb, puţin aplecat de spate, dar cu o ţinută încă demnă, cu o expresie caldă, binevoitoare. Când am intrat prima dată în chioşc, era iarnă, afară ningea, iar în mijlocul micii încăperi ardeau cărbuni într-un godin înroşit. Căldura plăcută ne învăluia pe amândoi. Nu erau decât câteva cărţi pe un raft, între caiete şi cutii de cretă. Mi-am numărat banii, m-am uitat la preţul cărţilor şi am ales-o pe cea al cărei preţ era egal cu suma monedelor mele. Cartea se numea: *întoarcerea tatei din război.* Autor: Alexandru Sahia. Era prima carte proprietatea mea. A fost o oroare, ceea ce nu m-a împiedicat să o citesc pe nerăsuflate îndată ce am ajuns acasă. Totuşi, nu am înţeles de ce acel domn care părea el însuşi coborât din lumea poveştii m-a lăsat să cumpăr o carte searbădă, fără sare şi piper.

Am continuat să citesc ca un somnambul până când am terminat clasa a patra. Patima lecturii nu se stingea, dar aveam un fel de nemulţumire, pentru că satisfacţia era mereu schimbătoare; uneori era înlocuită cu o senzaţie de zăpăceală, de ameţeală. Nu regăseam decât rareori bucuria pe care o trăisem când îl ascultam pe tata spunând poveşti sau când citisem *Făt-Frumos din lacrimă.*

în vacanţa dintre clasa a patra şi clasa a cincea, am făcut a treia descoperire. în goana mea după cărţi, am împrumutat de la bibliotecă *Insula misterioasă* de Jules Verne. Nu doar insula de care era vorba în carte a fost misterioasă. Cartea însăşi a rămas pentru mine un mister. După ce am citit-o, ceva s-a luminat în mintea şi în sufletul meu. Din acel moment, am putut să disting, în sfera literaturii, între o carte care are o poveste şi alta care nu are nici una, apoi între o carte bună, care are o poveste adevărată, şi o carte proastă, care are o falsă poveste. Cărţile care nu au nici o poveste, oricât ar fi de rafinate stilistic, rămân pentru mine în afara literaturii. Cele care au o poveste, trebuie să îşi păstreze forţa de seducţie, oricât de elaborate şi de subtile ar fi tehnicile narative. Când acestea ucid povestea, ucid şi literatura.

Le simt şi astăzi recunoscător tatălui meu, mamei mele, lui Eminescu şi lui Jules Verne, pentru că mi-au dăruit magia poveştii şi criteriul lecturii.

1. Mihai Eminescu, *Făt-Frumos din lacrimă*
2. Jules Verne, *Insula misterioasă*
3. Lev Tolstoi, *Război şi pace*
4. Feodor Dostoievski, *Demonii*
5. Mihail Bulgakov, *Maestrul şi Margareta*

6. Gustave Flaubert, *Educaţia sentimentală*
7. Herman Hesse, *Narcis şi Gură-de-Aur*
8. Gabriel Garda Mârquez, *Un veac de singurătate*
9. Mateiu Caragiale, *Craii de Curtea-Veche* 10. Mircea Cărtărescu, *Orbitor*

Ion Vianu este medic psihiatru, eseist şi prozator. îşi începe cariera medicală şi debutează editorial (cu volumul *Stil şi persoană,* premiat de Uniunea Scriitorilor), în România, apoi emigrează în Elveţia, în 1977, după implicarea în protestul lui Paul Goma. Denunţă abuzurile regimului comunist de la microfonul Europei Libere. Din 1990 începe să publice în revistele culturale din ţară, iar în volum revine cu *Amintiri în dialog,* alături de Matei Călinescu. Revine în România; publică eseuri (*Blestem şi Binecuvântare, Investigaţii mateine),* memorialistică şi roman (*Exerciţii de sinceritate, Caietele lui Ozias, Vasiliu, foi volante, Amor intellectualis).*

ION VIANU ***Zece cărţi***
prin care am început să devin om

NU VORBESC AICI DESPRE CĂRŢILE CARE MI-AU FOST citite de alţii. Lectura este a ta. Lectura este întâlnirea solitară între carte şi om. Este adevărat, cineva ţi-a pus cartea în mână; dar tu eşti cel care leagă cu ea raportul magic, descifrează jocul subtil cu reprezentările, cu fantezia.

Cea mai veche adevărată lectură a mea (aşezat pe burtă în pat, cu capul în jos, şi cartea pusă pe parchet!) sunt *Poveştile* lui Creangă. Le citeam într-o ediţie de format mare, cu ilustraţiile lui Th. Kiriakoff. Pot spune că Ion Creangă a fost prima mea întâlnire cu metafizicul. Mă apropiam de lumea aceea, repetat, cu simţăminte amestecate de plăcere şi angoasă. Plăcerea era zborul fanteziei, descoperirea altor lumi, altor „tărâmuri", a unor spaţii cu însuşiri nemaiîntâlnite. Angoasa, aceea de-a descoperi, în lumea noastră, entităţile supranaturale: Dracul, Moartea. Mi se făcea frică citind, singurătatea pe care mi-o pregătisem, izo- lându-mă în compania cărţii, se făcea mai groasă, de nepătruns. Mi-era frică, spun; în acelaşi timp dobândeam încredere în mine; îmi spuneam, umblând pe căile lui Dănilă, ale lui Stan Păţitul, că Dracul poate fi păcălit, sau, cu Ivan, că poţi să te joci cu moartea, chiar dacă rişti nemurirea. Citindu-l pe Creangă am aflat cât de atroce poate fi familia: povestea, de un cumplit naturalism, a *Soacrei cu trei nurori* mă trezea din universul meu idilic. Toţi uriaşii mitici întâlniţi de Harap-Alb mă fascinau; dintre ei, cel mai tare Păsări-Lăţi-Lun- gilă. Şi câte cuvinte noi învăţam, câte obiecte inaccesibile în domolitul meu univers orăşenesc ajungeau, prin poveşti, la mine!

Pe Creangă l-am citit toată viaţa, am fost mereu împreună.

Tot pe atunci mi-a dăruit, cine oare, *Alice în Ţara Minunilor.* Tot o ediţie ilustrată. Făt-Fru- mos mă obişnuise cu existenţa altor „tărâmuri", a lumilor celorlalte. Măcar să îţi poţi închipui că mai există şi alte lumi, chiar dacă nu ajungi la ele. In *Alice,* o fetiţă se plimbă pe un câmp, cade într-o gaură de cârtiţă, se întâlneşte cu un iepuraş care se uită la ceas, spune că va întârzia la ceaiul reginei... Cărţile de joc care simt, de fapt, oameni... O regină care-o condamnă pe fetiţă la moarte, fără ca nimeni să se sinchisească... Nebunie, nonsens... când toată lumea îţi recomandă cuminţenie şi logică, absurdul este o distracţie. Râdeam, dar o parte a fiinţei mele tremura de frică. Mă înfricoşase întâlnirea lui Ivan Turbincă cu Moartea; acum, aventurile subpământene scăpate de sub controlul raţiunii mă înfricoşau. Mă întreb dacă matematicianul-diacon anglican Dodgson, alias Lewis Caroll, nu inventa cu un scop anume astfel de drăcii numai ca să le sperie pe fetiţe. Inventase povestea în timp ce cobora un râu din Anglia, cu ele în barcă. Poate ca să nu se zbenguie prea mult, să se răstoarne.

Şi aici trebuie să adaug că în aceeaşi vreme am văzut la cinema un film care îmbătrânise puţin: *Vrăjitorul din Oz.* Cu Judy Garland. E tot o poveste cu o fetiţă, dar nu pierdută-n pământ, ci luată pe sus de vânt, sau de o vrăjitoare, nu mai ştiu. Ei bine, şi Dorothy (aşa se numea fetiţa), ca şi Alice, întâlneşte, într-o lume vrăjită, fiinţe stranii; o sperietoare fără creier, un om de tablă fără inimă, un leu fricos. Nu ştiu cum, în mintea mea, cele două lumi, a lui Alice şi a lui Dorothy, cea de sub pământ şi cea din regatul aerian, s-au contopit. După cum s-au contopit ilustraţiile din cartea cu Alice cu imaginile din tehnicolorul (unul dintre primele!) despre fetiţa din Oz.

După aceea, curând, l-am descoperit pe Jules Verne, în ediţia Hetzel, cu superbe litografii în alb-negru, înveşnicind moda vestimentară a vremurilor acelora. Cel mai mult am citit, şi am recitit mereu, şi mai citesc şi azi, *Ocolul*

pământului în optzeci de zile. Am descoperit cât de mare e lumea noastră; că, mergând mereu spre est, câştigi o zi (asta n-am înţeles-o nici acum!). Citeam ţinând degetul pe un glob pământesc cam zgâriat, adus, ca şi ediţia Jules Verne, tot de la Filaret, unde copilărise mama mea; Suez (aflând, prin acest nume, epopeea străpungerii istmului), Bombay, Yokohama, San Francisco, atunci am aflat despre ele, mai înainte de orice lecţie de geografie. Arderea mobilierului de pe tren şi vapor, aruncarea lui în ca- zanele cu aburi pentru a ajuta locomotiva şi steamerul să meargă mai repede îmi hrăneau setea de distrugere. Atacul bandiţilor din Far West asupra trenului m-a iniţiat în primejdiile oricărei călătorii; totodată, dobândeam o încredere, de mic imperialist, în capacitatea „civilizaţilor" de-a străbate mările, de-a comunica prin telegraf şi a libera nevinovaţii pe care tradiţia primitivă, „necivili- zaţia" îi menea morţii (ca pe frumoasa văduvă menită rugului, cu trupul soţului ei). Atunci am învăţat care era adevărata iubire, graţie lui Phileas Fogg şi a Aoudei, prinţesa farsi menită unei groaznice arderi de vii. Presimţeam actul împerecherii sexuale. însă iubirea pornită din onoare, din generozitate cavalerească, din asumarea riscului, prefăcută în legătura cea mai frumoasă pe care o pot contracta două fiinţe omeneşti, eăsătoria (îmi ziceam), acolo le-am învăţat.

Vastitatea lumii am cunoscut-o prin *Ocolul pământului,* dar nu şi vârtejul pe care lumea ţi-l pricinuieşte... până a apărut în viaţa mea *Moby Dick,* o lectură dificilă propusă de sora mamei mele, Monica, cu doisprezece ani mai în vârstă decât mine. Altfel, nu aş fi ajuns la povestea cu balena albă. Mi-au scăpat o grămadă de lucruri din întâmplările lui Ishmael pe vasul *Pequod,* ale teribilului căpitan Ahab în căutarea delirant-mâ- nioasă a balenei. Am descoperit un lucru pe care nimeni nu va îndrăzni să-l recomande ca metodă de lectură, dar pe care toată lumea îl practică: am sărit pagini, nu numai pe cele tehnice (nesfârşitele lecţii despre nodurile marinăreşti), dar şi pe cele enciclopedice. Asta m-a ajutat să ajung la sfârşitul cărţii. Şi, deşi eram tânăr şi naiv, mi-a rămas în minte — şi l-am regăsit cu delicii de câte ori l-am recitit - pasajul final în care tânărul Ishmael, scăpat din naufragiu pe o scândură după ce balena albă distruge vasul, îl pierde pe Ahab în confruntarea finală. Nu mi-a scăpat amănuntul că
Ahab piere de frânghia propriului harpon, care-l sugrumă, iar balena înfuriată, cu vârful metalic înfipt în came, îl târăşte în apele oceanului. Mi-am dat seama că trebuie să te temi mai întâi şi mai întâi de propria ta dorinţă de răzbunare, de orgoliul tău nemăsurat. Iar Ishmael este salvat de un vas cu numele *Rachel.* „Dar ce nume este ăsta, Raşela?“ am întrebat-o pe Monica. „Este o femeie din Biblie", mi-a spus Monica. „Se spune că avea ochi fumoşi."

în chip obscur, am simţit că ochii frumoşi te pot salva dintr-o epopee perversă, din lupta furibundă cu stihiile, în care porneşti pierzător, beat de voinţa autodistrugerii.

Biblia am citit-o mai târziu. Dar, prin *Moby Dick* a lui Hermann Melville, carte impregnată de conştiinţă biblică, am cunoscut de timpuriu Sacrul în aspectul lui cumplit, toată povara şi teroarea Vechiului Testament şi a Apocalipsei. Când i-am citit pe mânioşii profeţi, vocea mi-era cunoscută: mi-am amintit de *Moby Dick, Moby Dick* a fost Biblia copilăriei mele.

Citindu-l pe Caragiale în ediţia Zarifopol (voi reveni), am găsit şi o traducere, *Sistema doctorului Catran şi a profesorului Pană,* după Edgar Poe. Era un autor depre care nu ştiam nimic. M-am minunat de povestea unui azil de nebuni în care are loc o revoltă, iar pacienţii şi doctorii îşi schimbă poziţiile. Nu a trecut

mult timp până când am găsit în biblioteca noastră, în admirabila „Collec- tion Nelson", atât de plăcut de ţinut în mână, tipărită cu o literă îmbietoare pe o hârtie aşijderi, cu o pagină uşor de întors, carte care nu se rupe, *Histoires extraordinaires* şi *Nouvelles histoires extraordinaires* de Edgar Allan Poe, în traducerea lui Charles Baudelaire. Şi am descoperit ce înseamnă inteligenţa, ingeniozitatea, simţul suspansului în opera literară. După Melville, genial, dar greu de citit, am căzut pe aceste bucăţi pe care nu trebuia să le cucereşti. Te cucereau ele, te luau pe sus, nu le mai lăsai din mână. Odată mi-am spus că era ceva american în această ingeniozitate. Erau scrise să atragă cititorul, să aducă bani! Cât de uimit am fost când am aflat, de curând, că *The Tales ofthe Grotesque and the Arabesque* nu i-au adus autorului nici un ban! Tot ce a căpătat de la editor au fost douăzeci de exemplare din carte! Proastă afacere, literatura.

Eminescu, *Poesii...* era peste tot... „Somnoroase păsărele" îmi fusese cântec de leagăn. Când l-am citit prima dată pe Eminescu mi-e greu să spun. El este cu mine în conştiinţa mea de copil. I-am sacrificat lui Eminescu prin *împărat şi proletar,* prin *Scrisoarea III.* Dar *Luceafărul* a fost întâlnirea hotărâtoare. Prin Eminescu mi s-a revelat esenţa poeziei care este aceea a unui mister ce produce fiori, *mysterium tremendum,* cum m-a învăţat să spun, peste câţiva ani, domnul Papu. Este secretul cuvântului de dincolo de cuvânt, al figuraţiei misterioase pe care nu ajungi să ţi-o reprezinţi decât în lumina unor scurte străluciri, de fulger. Minunea e că, aşa tainică în totalitatea ei cum este, figura de stil nu te aruncă în confuzie, dimpotrivă, îţi dă prilejul unei bogate, supraabundente reflecţii. Prin poezia lirică, cuvântul capătă un fel de improprietate stăpânită şi sublimă. „Mă dor de crudul tău amor / A pieptului meu coarde" - ce vrea să spună? Cuşca toracică este oare un instrument muzical, un fel de harfă sensibilă care simte durerea melodiei pe care o emite?
Sau: „Somnul, vameş vieţii"? Nu ascunde scurta metaforă o întreagă mitologie? Oare conştiinţa cuprinsă de somn atinge moartea, aşa cum avea şi mie să mi se pară, mai târziu, în nopţi halucinante? „Vama" ce este? Ca să treci fruntariile dincolo, şi să revii, trebuie să plăteşti? Ce anume?

„De-or trece anii cum trecură / Ea tot mai mult îmi va plăce, / Pentru că-n toat-a ei făptură / E-un «nu ştiu cum» ş-un «nu ştiu ce»“. La un moment dat mi s-a părut că „făptura" nu era iubita, ci fiinţa însăşi a poeziei, un nu ştiu cum, un nu ştiu ce. Poezia este, poate, pasul intermediar între proză, care explică, arată, şi muzică, acolo unde conceptul dispare. Dar această putere de-a exprima inexprimabilul este fragilă, pândită de depresie şi sterilitate: „Căci nu mă-ncântă azi cum mă mişcară / Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri... / Abia-nţelese, pline de-nţelesuri“. Viaţa însăşi e un dar, un dar atât de preţios, încât creează o datorie faţă de cel ce ne-a dat-o. Această datorie nu este alta decât cea mai mare suferinţă. Violenţa răscumpărării este enormă: „Străin şi făr’ de lege de voi muri - atunce / Nevrednicu-mi cadavru în uliţă l-arunce... / Astfel numai, Părinte, eu pot să-ţi mulţumesc, / Că tu mi-ai dat în lume norocul să trăiesc / Să cer a tale daruri, genunchi şi frunte nu plec, / Spre ură şi blestemuri aş vrea să te înduplec, / Să simt că de suflarea-ţi suflarea mea se curmă / Şi-n stingerea eternă dispar fără de urmă!"

Prin Eminescu am descoperit lirica. Iar lirica mi-a arătat (confuz, la început, apoi mai clar, dar cu o limpezime mereu enigmatică) că nu există, ca la Jules Verne, numai lumea extinsă a Pământului (ocolit spre răsărit de flegmaticul

Phileas Fogg sau de mult mai tulburele Ishmael), dar şi

un spaţiu interior şi intim, nemăsurabil, a cărui cartografiere era tot aşa de importantă pentru mine ca şi a globului pământesc. Această descoperire (implicită, nu aş fi fost capabil să vorbesc astfel despre ea) mi-a uscat gura, a sporit setea mea de poezie. Am citit mai multă poezie în adolescenţă decât în restul vieţii mele. Am început să citesc pe poeţii străini, francezi mai cu seamă, pe Baudelaire, acel prieten bun al meu, acel gentilom bolnav şi de o nesfârşită nobleţă. Pe Baudelaire l-am iubit cum iubeşti un unchi ceva mai în vârstă, dar mereu aproape de sufletul tău. Această apropiere o datorez vulnerabilităţii lui geniale. Pare că ceva din propria mea nevroză îşi regăsea sublimarea în poezia lui. *Florile răului* le-am citit cu adoraţie, am slăvit boala, melancolia nobilă, care mi se părea antidotul cel mai bun împotriva vulgarităţii. „Te ador deopotrivă cu bolta nocturnă / O, potir al tristeţii, o, mare taciturnă" am tradus aproape pe loc, şi, dacă am putut slăvi femeile depăşind erosul vulgar, a fost graţie sonetului acestuia din care tălmăcisem, spontan, primul distih. Dar mai ales pe Rimbaud l-am citit mereu şi nu m-am depărtat nici azi de el. în *Iluminări,* Rimbaud reinventează „Alchimia verbului", arta de-a da cuvântului noi semnificaţii sau de a-l distila până la ultima esenţă. Aceste *Iluminări* sunt poeme în proză fără un sens determinabil (vagi conjuncturi sunt posibile), dar în care cuvântul este ridicat la rangul cel mai înalt, al gratuităţii... Rimbaud a scris şi *Le Bateau ivre, Corabia beată,* metaforă nu numai a unui suflet care şi-a pierdut busola şi direcţia, a intrat în derivă, ci şi a unei conştiinţe culturale rătăcite, pentru care lumea europeană a devenit prea îngustă. „Mările siderale", navele piratate, străjuite de cadavrele marinarilor,

insulele ce adăpostesc „viitoarea vigoare'[1] sunt o proiecţie tragică, nu lipsită de speranţă, a viitorului. Europa, „cea cu vechi parapete", este „regretată". Dar nu este „Corabia beată" sinteza dinte interior şi exterior, între cosmos şi *psyche*? — Nu este numai o metaforă a sufletului în derivă, ci şi a nevoii moderne („să fim absolut moderni", exclama Rimbaud) de-a rupe vechile cadre, politice, geografice. Astfel se sfâşie conştiinţa europeană. (Remuşcarea europeană nu am cunoscut-o decât mai târziu, prin Joseph Conrad, polonezul care a scris englezeşte (în cea mai mare măsură prin *Heart ofDarkness, Inima întunericului),* şi la urmă prin *Aşteptându-i pe barbari* a lui J.M. Coetzee.

Am călătorit în Europa copil fiind, dar anii aceia au devenit după un scurt timp o amintire care semăna cu cea a unui vis. Aici, acum, era realitatea pe care trebuia s-o învăţ în acel context care, după cum spunea Belu Zilber, clovn comunist tragic, era „un amestec de I.L. Caragiale cu I.V. Stalin". Stalin fiindu-ne, la fiecare ceas, servit pe tavă, îmi rămânea să mă nutresc cu I.L. Caragiale. Nenea Iancu a fost şi este *a Man for all Seasons,* un om pentru toate anotimpurile. în ultima sută de ani nici un regim românesc şi nici un moment, banal sau excepţional, al vieţii naţionale nu a putut să nu ne amintească un pasaj al operei marelui ploieştean. A-l citi este un exerciţiu de interpretare care nu poate lipsi unui *honnete homme* român.

Era prin 1942—43. Prima dată în viaţa mea am intrat într-un teatru - era la Naţionalul care mai avea un an sau doi până a cădea sub bombe - pentru a vedea *O scrisoare pierdută.* Nu cred că mai sunt mulţi care să fi văzut acea montare, a lui Soare. Z. Soare, cu o Elvira Godeanu în plină splendoare feminină în rolul lui Zoe Trahanache, cu Brancomir şi Finteşteanu în Brânzovenescu şi Farfuridi (înscenare pe care am tendinţa s-o confund cu a lui Sică Alexandrescu din 1948)... Cine vor fi fost ceilalţi actori? Nu am înţeles nimic sau prea puţin - din subtila intrigă; trebuie să cunoşti viaţa pentru asta. Nici măcar cât de sexy era Elvira Godeanu nu am priceput, deşi cred că am fost, nelămurit, tulburat. Am sesizat doar partea bufă a lucrurilor, îmi amintesc de enorma mea surpriză de a-l vedea pe Caţavencu căzând în genunchi în faţa marii femei. Chiar credeam că este numai galanterie. A fost începutul unei ucenicii lectura lui Caragiale. Avatarurile democraţiei, mereu fragile, şantajul, adulterul (dar şi dragostea pasională!), împăcarea generală, „suntem cu toţii români, mai mult sau mai puţin oneşti"... Şi, de atunci, penibil, printre icniri şi oftări, cu hohote amare, graţie lui Caragiale, am învăţat societatea românească... Odată, nu cu mult timp în urmă, am auzit-o pe o distinsă profesoară dez- lănţuindu-se împotriva lui Caragiale. Ne calomniază, spunea doamna.

... Ar trebui promovată satira binevoitoare?

Cu timpul am învăţat că avea mai multe corzi la arc conul Iancu. Avea o vână tragică, ca în *Făclia de Paşte* sau *In vreme de război.* Avea un filon absurd, de la care pleacă, mărturisit, Ionesco. Unul fantastic: *Calul dracului.* Straniul şi, în aclaşi timp, psihanaliza ne vizitează cu povestea domnului Anghelache. Nopţile bucureştene sunt altfel pentru cine a citit schiţele *CFR* sau *Situaţiunea.*

Şi aşa, binişor, am ajuns la vreo cincisprezece ani. Auzisem despre Dostoievski ca despre o culme a literaturii. Asta spunea tatăl meu, tot aşa vorbeau şi prietenii mei, care-l cunoşteau cât mine, adică aproape deloc (frunzărisem o traducere-adap- tare din *Idiotul* care apăruse în timpul războiului). De data asta, am luat hotărârea să citesc - fără să pierd un rând - *Crimă şi pedeapsă.* Niciodată nu m-am apucat de o lectură cu mai mare gravitate, conştient că săvârşeam un act important. Şi îmi asumam un risc, căci auzisem că

te poţi îmbolnăvi grav citind o carte atât de cumplită. Puteai să cazi la pat cu febră cerebrală. Exact ca personajul principal, Raskolnikov, după ce comite dubla crimă: zace patru zile întregi cu febră, în delir.

Citirea cărţii a fost o aventură pe măsura aşteptării. Nu pot să evoc acele momente, probabil în octombrie-noiembrie 1949, fără să simt regretul că o astfel de lectură atentă, pasionată şi naivă nu îmi mai este accesibilă. Nu cred că am mai reuşit vreodată să pătrund în acţiunea unui roman cum am făcut-o atunci. „Naivitatea" despre care vorbesc este legată mai ales de identificarea mea cu personajul Raskolnikov. în modul cel mai serios mă întrebam, înfiorat, dacă aş reuşi să comit o crimă aidoma eroului dostoievskian. Şi, cu emoţie gâtuită, observam cum creştea remuşcarea, căci îl denunţă pe Raskolnikov mai puţin perspicacitatea judecătorului de instrucţie, cât ruinarea apărărilor lui psihologice. Şi Raskolnikov îşi recunoaşte crima, Raskolnikov plăteşte, merge în Siberia, la ocnă, iar Sonia Marmeladova, prostituata care-l iubeşte, îl însoţeşte, pentru a fi mai aproape de el. Totuşi inima lui rămâne împietrită până când îşi dă seama că şi el o iubeşte pe Sonia. De aici, zice cartea, începe un alt roman, acela al reclădirii unui om.

Am terminat cartea. Am ieşit din casă, am rătăcit îndelung pe străzile din cartier. Era o seară rece de noiembrie cu ceaţă; picături de apă mi se

scurgeau în bronhii. Rarele felinare îmi apăreau cu un halou imens, „electricitate de lapte covăsit", zice Arghezi. în scurta mea viaţă de până atunci îmi dădusem seama ce este vinovăţia. Cunoscusem, prin propria mea experienţă, remuşcarea. Dar nu percepusem amploarea sentimentelor, lărgimea, profunzimea lor. *Crimă şi pedeapsă* acţionase asupră-mi ca o maşină care mă făcuse să cresc, să-mi amplific dimensiunile interioare. Dacă lumea era atât de cumplită trebuia să fiu capabil să o înfrunt. Aveam o cheie.

Asta m-a îmbărbătat. M-am simţit fericit. Dar, mai ales, m-am simţit în stare, de atunci încolo, să înfrunt orice carte.

Cuprins

Ana Blandiana
Fratele mai mic al lecturii 14
Lucian Boia
De la muşchetari la Maiorescu şi Hasdeu 24
Mircea Cărtărescu *Edificiul lecturii* 28
Ştefan Câlţia
Scrisul ca o cale 34
Livius Ciocârlie
Nici prea-prea, nici foarte-foarte 40
Andrei Comea
Un experiment 50
Neagu Djuvara
Biblioteca uriaşă din casa de la ţară 54 Gabriel Liiceanu
Cum învaţă puii de oameni să vâneze 58
Nicolae Manolescu *Din viată si cărţi* 76

Mihai Măniuţiu
„Shakespeare m-a salvat deseori de la disperare“ 82
Dan C. Mihăilescu
O mansardă tapetată cu cărţi şi cititul la metru 88
Horia-Roman Patapievici *Maeştrii vârstelor* 94
Ioana Pârvulescu
Zece pietre dintr-un munte 98
Irina Petrescu
Acadele pentru furia galbenă 104
Andrei Pleşu
Cele 100 de cărţi? 108
Victor Rebengiuc *Ţuguilă şi Dox*

faţă cu Gogol şi Vargas Llosa 114 Alex Ştefanescu

Acasă, adică în lumea cărţilor 116 Valeriu Stoica

Magia poveştii şi criteriul lecturii 120 Ion Vianu
Zece cărţi prin care am început să devin om 126

De când sunt „Omul care aduce cartea“, am fost întrebat, în repetate rânduri şi în cele mai variate contexte, „care sunt cărţile de căpătâi ale unui om adevărat", ba chiar somat să dau zece, douăzeci de titluri de lecturi formatoare.
Ce-ar fi, mi-am zis, să adunăm zece, douăzeci de personalităţi culturale din România de azi - fiecare fiind, în domeniul său, o energie benefic-iradiantă, de mult recunoscută public - care să-şi mărturisească revelaţiile citirii fermecător-terapeutice?
îmi îngădui să cred că, în funcţie de simpatia pentru unul sau altul dintre autorii cuprinşi în sfera nostalgică a evocărilor de faţă, cititorii-părinţi (şi mai ales bunici) îşi vor îndemna fiii şi nepoţii cu mai multă hotărâre şi seninătate către un titlu sau altul, odată ce ele, titlurile, i-au făcut oameni pe Ana Blandiana, Lucian Boia, Mircea Cărtărescu, Ştefan Câlţia, Livius Ciocârlie, Andrei Comea, Neagu Djuvara, Gabriel Liiceanu, Nicolae Manolescu, Mihai Măniuţiu, Dan C. Mihăilescu, Horia-Roman Patapievici, Ioana Pârvulescu, Irina Petrescu, Andrei Pleşu, Victor Rebengiuc, Alex Ştefănescu, Valeriu Stoica, Ion Vianu...

Dan C. Mihăilescu